

Наблюдения върху характеристиките, хронологията и обема на раннобронзови аскоси от Юнаците и Огняново, Пазарджишко

Петър Минков ^a

^a Отдел фондове, Национален археологически институт с музей, Българска академия на науките, София 1000, ул. Съборна 2; petraki_orlovski@abv.bg

Observations on the characteristics, chronology, and volume of the Early Bronze Age askoi from Yunatsite and Ognyanovo settlement mounds, district of Pazardzhik

Petar Minkov ^a

^a Depositories, National Archaeological Institute with Museum, Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, Bulgaria; petraki_orlovski@abv.bg

ABSTRACT

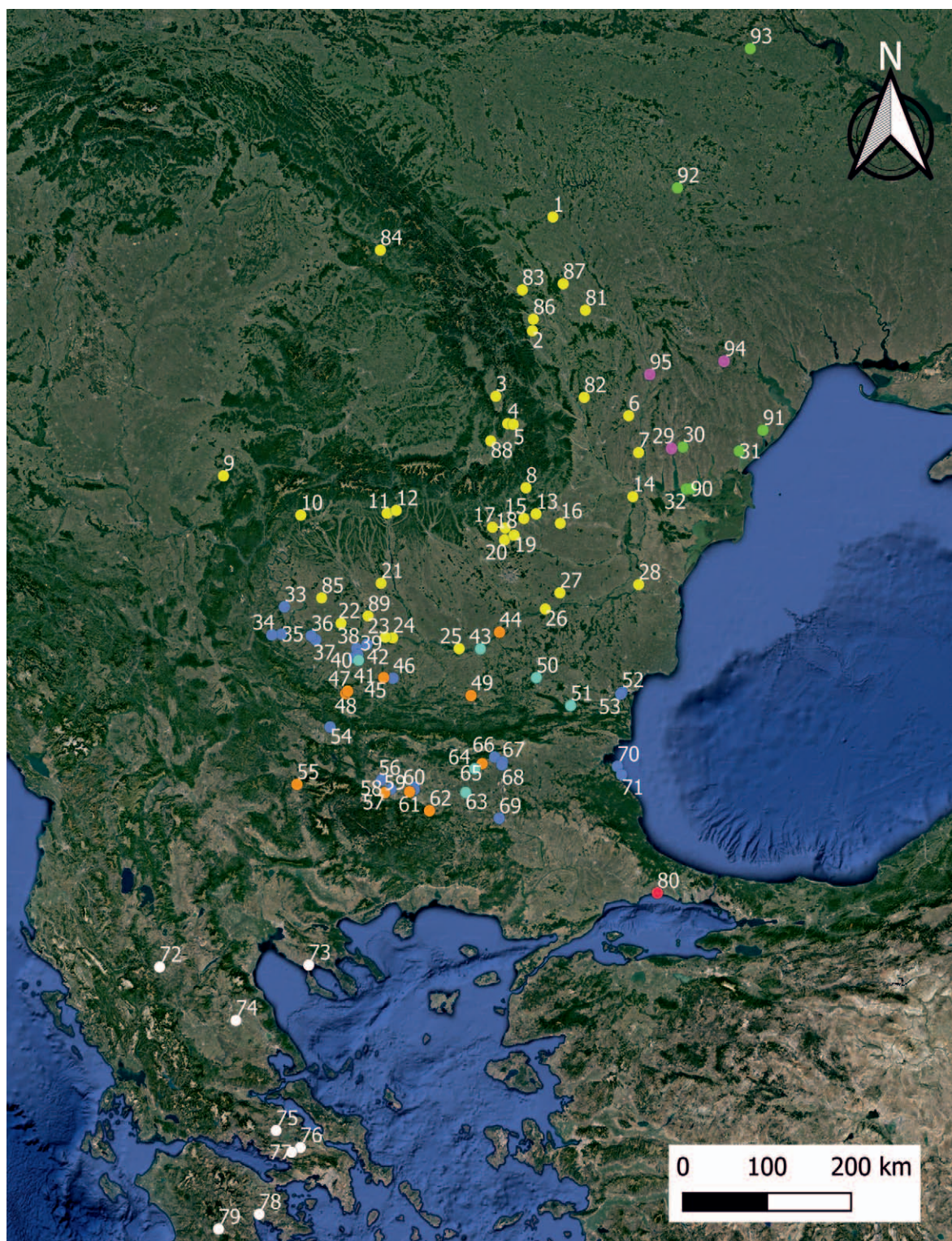
The present research concerns 26 complete and restored askoi found during archaeological excavations at the settlement mounds near the modern villages of Yunatsite and Ognyanovo (Maltepe), district of Pazardzhik. The aim of this study is to present some new and additional data on the characteristics, stratigraphic positions and chronology of the vessels. The methodology used includes a detailed catalogue and comparison with the known Early Bronze Age finds from the Bulgarian lands and the neighbouring territories. Although the artifacts of this category of vessels from the mentioned sites have already been considered in the literature, their reassessment gives new data on their characteristics. This allows their comparison with similar vessels from neighbouring territories. An attempt has been made to create an internal typological scheme for the settlement mound of Yunatsite.

KEYWORDS

Early Bronze Age, Tell Yunatsite, Tell Ognyanovo, askos, Balkan peninsula

Въведение (терминология, произход, поява и развитие на аскосите)

Предмет на настоящата статия е колекция от съдове, открити при проучванията на селищните могили при Юнаците и Огняново, и отнесени към категорията на аскосите/аскосовидните съдове. В изследването са включени 26 цели и реставрирани съда, съхранявани във фонда на Регионалния исторически музей – Пазарджик. За целите на изследването е съставен подробен каталог на находките. Разгледани са технологията и формално-типологическите характеристики на съдовете, допълнени с нови данни, свързани с техния обем и капацитет.

Обр. 1. Карта на разпространението на аскои от енеолита и ранната бронзова епоха от България, Румъния, Молдова, Украйна, Северно Причерноморие, Гърция и Турция (автор Деница Сандева)
 Fig. 1. Distribution map of askoi during the Eneolithic and the Early Bronze Age from Bulgaria, Romania, Moldova, Ukraine, Northern Black Sea Coast, Greece, and Turkey (author Denitsa Sandeva)

Легенда към обр. 1:

1. Хородиця; 2. Бодещ; 3. Леличен; 4. Турия; 5. Сънзиен; 6. Алдещ; 7. Фолтец; 8. Млажет; 9. Боска; 10. Челей; 11. Говора; 12. Ръмнику Вълча; 13. Наен-Колареа; 14. Браилица; 15. Соймещ; 16. Смеен; 17. Аричещ Рахтивани; 18. Плоещ; 19. Наен-Заноага; 20. Тиносу; 21. Бранец; 22. Кърна; 23. Грождибоду; 24. Орля; 25. Зимница; 26. Олтеница; 27. Султана; 28. Черна вода; 29. Чумай; 30. Кубей; 31. Глубокое; 32. Матроска; 33. Градец; 34. Магура; 35. Димово; 36. Багачина; 37. Расово; 38. Крушовица; 39. Галиче; 40. Селановци; 41. Търнава; 42. Алтимир; 43. Батин; 44. Русе; 45. Телиш; 46. Попска Могила; 47. Заминец; 48. Мездра; 49. Хотница; 50. Чудомир; 51. Смядово; 52. Езерово; 53. Арсенал; 54. Кремиковци; 55. Слатино; 56. Юнаците; 57. Капитан Димитриево; 58. Огняново; 59. Разкопаница; 60. Небет Тепе; 61. Мечкур; 62. Долнослав; 63. Меричлери; 64. Берекетска могила; 65. Азмашка могила; 66. Караново; 67. Езеро; 68. Дядово; 69. Бисер; 70. Созопол; 71. Ропотам; 72. Агиос Козмас; 73. Агиос Мама; 74. Аргиса; 75. Орхоменос; 76. Тива; 77. Епискултризис; 78. Тиринс; 79. Аsea; 80. Силиври; 81. Ербичени; 82. Гайчанка; 83. Ръдъшени; 84. Ончеци; 85. Извоаре; 86. Търпещи; 87. Фрумушика; 88. Сфънту Георги-Орко; 89. Локустени; 90. Измаил; 91. Дивизия II; 92. Вапнярка; 93. Ковалевка; 94. Урсоая; 95. Токиле-Редукан

Legend to fig. 1

1. Horodiștea; 2. Bodești; 3. Lelicești; 4. Turia; 5. Sânzieni; 6. Aldești; 7. Foltești; 8. Mlăjeț; 9. Bosca; 10. Celei; 11. Govora; 12. Râmnicu Vâlcea; 13. Năeni-Colarea; 14. Brailitsa; 15. Șoimești; 16. Smeeni; 17. Ariceștii Rahtivani; 18. Ploiești; 19. Năeni-Zănoaga; 20. Tinosu; 21. Branet; 22. Carnea; 23. Grojdibodu; 24. Orlea; 25. Zimnicea; 26. Oltenița; 27. Sultana; 28. Chernavoda; 29. Ciurnai; 30. Kubey; 31. Glubokoe; 32. Matroska; 33. Gradets; 34. Magura; 35. Dimovo; 36. Bagachina; 37. Rasovo; 38. Krushovitsa; 39. Galiche; 40. Selanovtsi; 41. Tarnava; 42. Altimir; 43. Batin; 44. Ruse; 45. Telish; 46. Popska Mogila; 47. Zaminets; 48. Mezdra; 49. Hotnitsa; 50. Chudomir; 51. Smyadovo; 52. Ezerovo; 53. Arsenal; 54. Kremikovtsi; 55. Slatino; 56. Yunatsite; 57. Kapitan Dimitriev; 58. Ognyanovo; 59. Razkopanitsa; 60. Nebet tepe; 61. Mechkur; 62. Dolnoslav; 63. Merichleri; 64. Bereketska Mogila; 65. Azmashka Mogila; 66. Karanovo; 67. Ezero; 68. Dyadovo; 69. Biser; 70. Sozopol; 71. Ropotamo; 72. Agios Kosmas; 73. Agios Mamas; 74. Argisa; 75. Orchomenus; 76. Thiva; 77. Eutresis; 78. Tiryns; 79. Asea; 80. Silivri; 81. Erbiceni; 82. Găiceanca; 83. Rădășeni; 84. Oncești; 85. Izvoare; 86. Târpești; 87. Frumușica; 88. Sfântu Gheorghe-Örkö; 89. Lokusteni; 90. Ismail; 91. Divisia II; 92. Vapnyarka; 93. Kovalevka; 94. Ursoaya; 95. Tokile-Redukan

Коментирани са стратиграфската позиция и релативната хронология, както и известните аналогии от българските земи и съседните региони. Въз основа на анализа е направен опит за съставяне на вътрешна за селищна могила Юнаците типологическа схема.

До момента са известни няколко изследвания за аскосите през ранната бронзова епоха от територията на съвременна България. Колекцията от Юнаците е предмет на две последователни и близки по съдържание публикации (Мишина 2014; 2015). В тях са коментирани стратиграфската позиция на находките, относителната и абсолютната им хронология, както и разпространението на тази категория съдове в други части на днешните български земи. Въз основа на пропорциите, формата и размерите, съдовете са разделени в две групи – аскоси чаши и аскоси кани (Мишина 2014, 33–37). В други две изследвания са разгледани колекцията аскоси от Езерово и селищата в района на Варна (Минков 2020, 91–148) и аскосите от погребални контексти в днешните български земи (Минков 2021, 92–121).

В специализираната литература съществуват немалко дефиниции за значението на названието „аскос“. В по-ранните публикации те са определени като „предноазиатски тип“ съдове, без да са посочени допълнителни техни характеристики (Миков 1940, 64; Детев 1954, 107). Представителите на тази категория съдове от селищната могила Езеро, Сливенско, са отнесени към т.нар. особени форми. Съобщено е, че наподобяват тяло на птица, което, наред с употребата им в погребалните практики, грижливата изработка и наличието на украса, евентуално насочва към тяхното „култово предназначение“ (Георгиев и др. 1979, 363). В българската

и чуждестранна историография определенията са за съдове, които са с изявена елипсовидна асиметрия на тялото, вертикална или хоризонтална дръжка и могат да бъдат „орнитоморфни“ или „антропоморфни“ (Лещаков 1988, 10; Балабина 2010, 611–619; Мишина 2014а, 33; Мишина 2014б, 154; Бруяко и др. 2015, 37).¹

По темата за появата, произхода и развитието на аскосите могат да се отбележат трудовете на Силвия Маринеску–Бълку (Marinescu–Bilcu 1990, 5–20), Петер Миш (Misch 1992), Джеръми Рътър (Rutter 1995, 437–442), Татяна Мишина (Мишина 2014, 150–169), Татяна Демченко (Демченко 2013, 141–163), Игор Бруяко и др. (Бруяко и др. 2015).

За най-ранната поява на аскосите е отбелязано, че тази категория се заражда още през неолита, като нейното съществуване продължава и през енеолита и бронзовата епоха в териториите на Южните Балкани, Анатолия, Егеида и Средиземноморието (Мишина 2014б, 150; Бруяко и др. 2015, 37). За ареала на българските земи, за най-ранни могат да се приемат аскосите от Промахон–Тополница – II фаза, отнесени към края на VI хил. пр. Хр. (Koukouli-Chryssanthaki et al. 2007, 50, 57–58, fig. 20). Разпространението им през енеолита е установено в значителен брой селища на българска територия (обр. 1 в настоящата статия; Мишина 2014а, 33; 2014б, 150–151), включително в Юнаците (Todorova, Matsanova 2000, 338, 345, fig. 26.7.7). За съжаление липсва повече емпиричен материал – цели съдове или фрагменти от енеолитния пласт на Юнаците, въз основа на които да се правят съпоставки с по-късните екземпляри от този обект. Тъй като известните находки се отнасят към късните фази на енеолита на селищната могила, може предпазливо да се предположи континуитет в развитието на категорията от късния енеолит към ранната бронзова епоха.

Проучванията през последните години сочат, че доминиращият брой аскоси могат да се отнесат към първата фаза на РБЕ, а единични находки се отнасят към нейната втора фаза. Тези данни разширяват представите за хронологическото присъствие на аскосите в края на първия и началото на втория етап на култура Езеро (Лещаков 1988, 8).

За съседните на българските земи, територии, за периода на бронзовата епоха е отбелязано, че ранноциклядската Кугел-кане (Kugelkanne), като предшественик по-късните аскоси от IV–III в. пр.Хр. и продължава плавно развитието си – Линзенgefäß (Linsengefäß) и Саккане (Sackkanne) (Misch 1992, 7). Произходът на раннохеладските аскоси се свързва с епизодичните миграции на население от Северозападна Анатолия към Северна и Южна Гърция. Вследствие на това появата на хеладските аскоси е разглеждана в контекста на произхода на т.нар. „Балкански аскоси“ (Misch 1992, 7) (обр. 1).

Аскосите от по-късните етапи на бронзовата епоха (късна бронзова епоха) са обособени в категорията особени форми (Misch 1992, 8). Разграничени са няколко различни типа съдове – зооморфни и териантропни (Misch 1992, 9). Цитираното изследване обхваща обширен географски ареал, който включва минойските, цикладските и кипърските аскоси (Misch 1992, 9). Те са представени като прототипи на микенските образци и позволяват по-ясното формулиране на въпроса за техния генезис и развитие (Misch 1992, 9).

По-късно (през субмикенски и протогеометричен период), разпространението на аскосите е засвидетелствано в континентална Гърция, егейските острови, Кипър и Крит (Misch 1992, 10). През геометричния период броят на аскосите на континента е редуциран, като по островите тяхното разпространение е непроменено, както през предходните хронологически етапи (Misch 1992, 10). В края на прегледа Петер Миш изтъква, че според някои изследователи появата и развитието на категорията на аскосите в Егейския басейн са повлияни от аналогични

1 В изследването на материалите от Унгария са обособени четири типа, като аскосите са отнесени към тип I – съдове без орнитоморфни белези (Kovacs 1972, 8).

Наблюдения върху характеристиките, хронологията и обема на раннобронзови аскоси...

процеси в Близкия Изток (Misch 1992, 10). Според други автори появата на зооморфни съдове в Гърция се свързва с Егейските острови и Анатолия (Misch 1992, 10). Въпреки това между предноазиатските прототипи и гръцките и егейските образци се забелязват немалко морфологични и типологически различия (Misch 1992, 10). Последното е прието като показател за самостоятелно и независимо развитие на материалната култура на територията на Кипър през бронзовата епоха (Misch 1992, 10). Цитираните мнения са възприети от П. Миш, който изтъква, че е възможно зараждането на категорията на аскосите да е повлияно от процесите на развитие на кипърската материална култура през ранната и средната бронзова епоха.

Представените данни за развитието на аскосите през ранната бронзова епоха сочат оформяне на два подхода, възприети при изучаването им – еволюционен и миграционен. Те могат да се обобщят по следния начин.

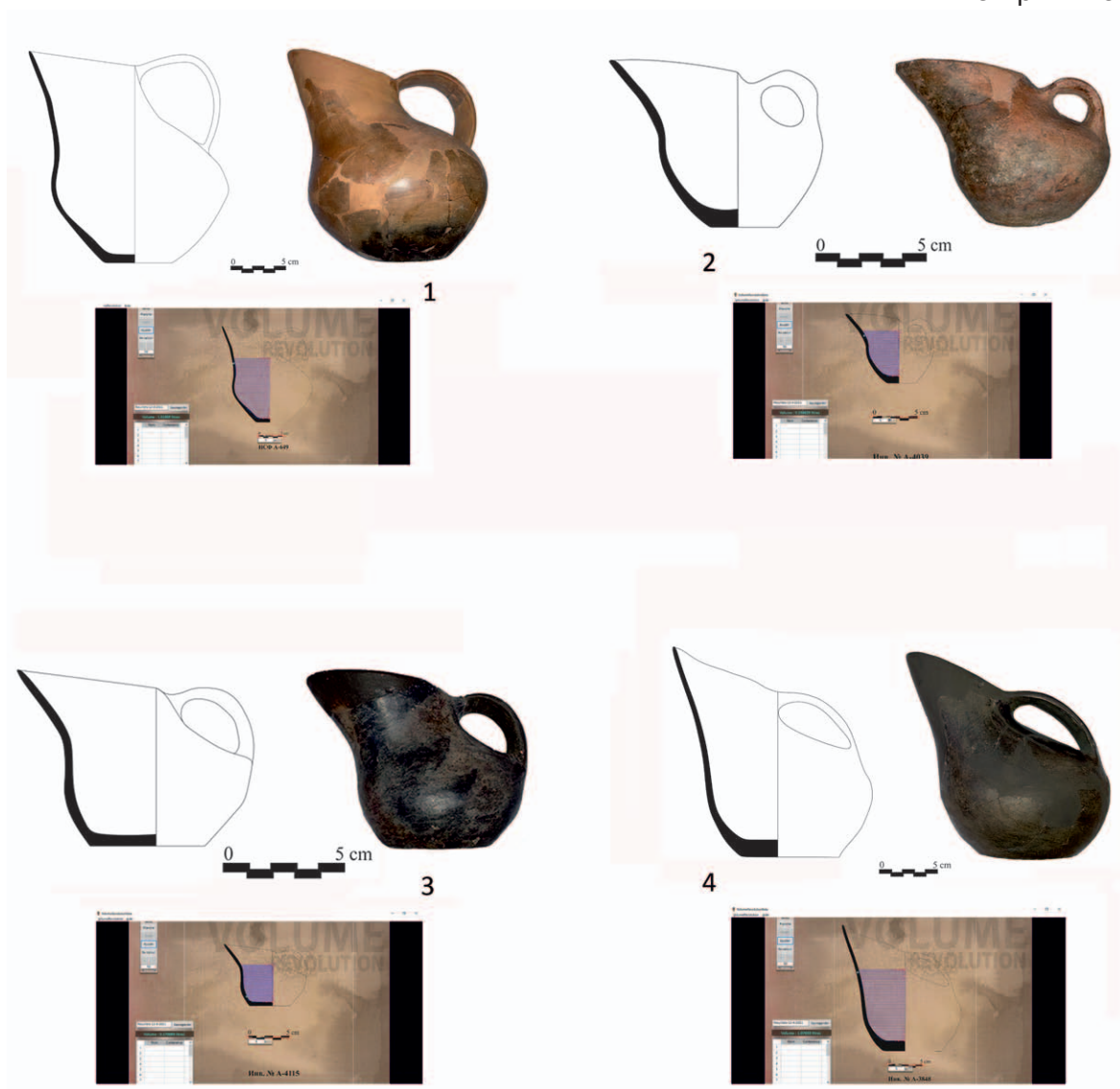
Според миграционистите аскосите възникват в Близкия Изток и последователно идеята за тяхното изработване се придвижва на запад, към Анатолия. Оттам те са инфилтрирани постепенно в териториите на Кипър, Егейските острови, континентална Гърция и Крит. Според еволюционистите Кипър се отличава със самостоятелно развитие на материалната култура, което се забелязва чувствително в керамичното производство на острова. Това позволява самостоятелно генериране на оригинални керамични категории/форми, които са пренесени и в репертоара на ареали с различни културни характеристики – Егейските острови, Крит, континентална Гърция. И двата модела предлагат възможност за съпоставки и сравнения на характеристиките на групите аскоси, открити в различни зони на Югоизточна Европа и Балканския полуостров.

История на проучванията

Съдовете от категорията на аскосите от селищните могили при Юнаците и Огняново са споменати и частично публикувани в първични публикации на резултати от разкопките (Детев, Мацанова 1977, 70, 72, обр. 38; Катинчаров, Мацанова 1993, 155–173). Два аскоса от Огняново са публикувани и в изследване, посветено на керамичния комплекс и хронологията на обекта (Leshtakov 2000, 261, 263, 269, fig. 16.17). Екземплярите от Юнаците са обект на изследване в две последователни публикации на Т. Мишина (Мишина 2014а, 33–44; 2014б, 150–169). В тях е коментирана и разгледана стратиграфската позиция на находките, тяхната относителна и абсолютна хронология, както и разпространението на представителите на тази категория съдове в други части на днешните български земи. Въз основа на пропорциите, формата и размерите съдовете са разделени в две групи – аскоси чаши и аскоси кани (Мишина 2014, 33–37). От Юнаците произхождат 37 цели екземпляра и 251 фрагмента (Мишина 2014, 33).² Забелязва се, че конкретно цели съдове са намерени между XVII–VIII/VII строителни хоризонти, с известни прекъсвания при XII и IX строителни хоризонти, (почти до финала на хронологическото им присъствие), докато фрагменти от аскоси се проследяват без прекъсване между XVII до VIII строителни хоризонти (Мишина 2014, 35, рис. 4).

В настоящото изследване са включени 24 цели и реставрирани съда от Юнаците (обр. 2–8) и 2 цели съда от Огняново (обр. 9). Всички те се съхраняват във фонда на РИМ–Пазарджик. Според информацията в инвентарните книги на музея, съдовете от Юнаците произхождат от XVII–XVI, XIV–XIII, XI, VIII–VII строителни хоризонти, докато находките от Огняно-

2 По данни от екипа, проучващ **Тел** Юнаците и колегите от РИМ–Пазарджик, немалко от обработения масов керамичен материал е депониран в земята в близост до селищната могила, докато другата част от керамичния материал е разпръснат и е трудно да се определи неговото местоположение. Това възпрепятства разглеждането на детайли, засягащи украсата на съдовете – канелюрите и т.нар. шайбен-хенкел.

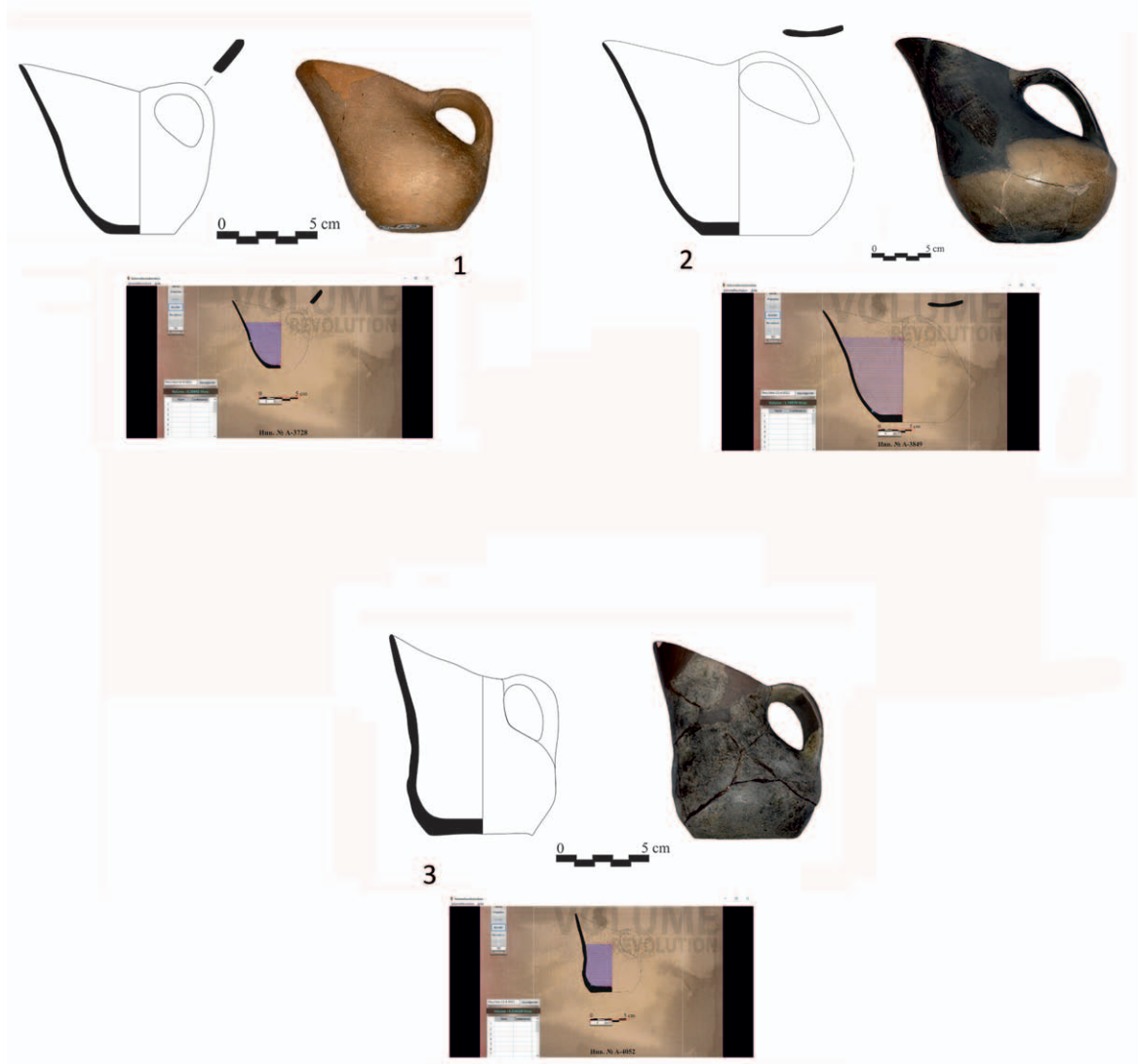

Обр. 2. Юнаците, XVII строителен хоризонт; 1. Аскос, Инв. № А-649; 2. Аскос, Инв. № А-4039; 3. Аскос, Инв. № А-4115; XVI строителен хоризонт; 4. Аскос, Инв. № А-3848
(снимки и рисунки П. Минков)

Fig. 2. Yunatsite, XVII building horizon; 1. Askoi, Inv. № A-649; 2. Askoi, Inv. № A-4039; 3. Askoi, Inv. № A-4115; XVI building horizon; 4. Askoi, Inv. № A-3848 (drawings and photos P. Minkov)

во са намерени в III строителен хоризонт. Във инвентарната книга на музея са включени 24 аскоса (разглеждани тук), като не е отбелязано присъствието и наличието на други находки. От ранните разкопки на В. Миков през 1939 г. са известни още четири екземпляра, които по всяка вероятност днес се съхраняват във фонда на Археологическия музей в Пловдив. Те са илюстрирани в ранни публикации (Детев 1963, 18, 20, обр. 11–1) и включени в споменатото изследване на Мишина (Мишина 2014, 34, рис. 1). Въпреки представените изображения с мащаб, няма информация за техния археологически контекст и технологични характеристики. С изключение на най-големият екземпляр, останалите три аскоса са много сходни на образците, съхранявани във фонда на РИМ–Пазарджик. Четвъртият аскос е с приплесната сферична форма, равно и непрофилирано дъно и украса от фини набоджания, организирани в три успоредни хоризонтално-вълнообразни линии – разположени при най-широката част от тялото на съда,

Наблюдения върху характеристиките, хронологията и обема на раннобронзови аскоси...

Обр. 3. Юнаците, XVI строителен хоризонт: 1. Аскос, Инв. № А-3728; 2. Аскос, Инв. № А-3849; 3. Аскос, Инв. № А-4052 (снимки и рисунки П. Минков)

Fig. 3. Yunatsite, XVI building horizon: 1. Askoi, Inv. № A-3728; 2. Askoi, Inv. № A-3849; 3. Askoi, Inv. № A-4052 (drawings and photo P. Minkov)

като на различни места се наблюдават мотиви от по три успоредни вертикални линии, изпълнени също с фини набойдания.

Археологически контекст. Стратиграфски наблюдения

Част от аскосите от Юнаците и Огняново произхождат от жилищни контексти, за други единствената информация за тяхното местонамиране се свежда до строителния хоризонт, или механичното ниво, към които са отнесени. Представянето им по-долу е по обекти, по ред на строителен хоризонт и местонамиране.

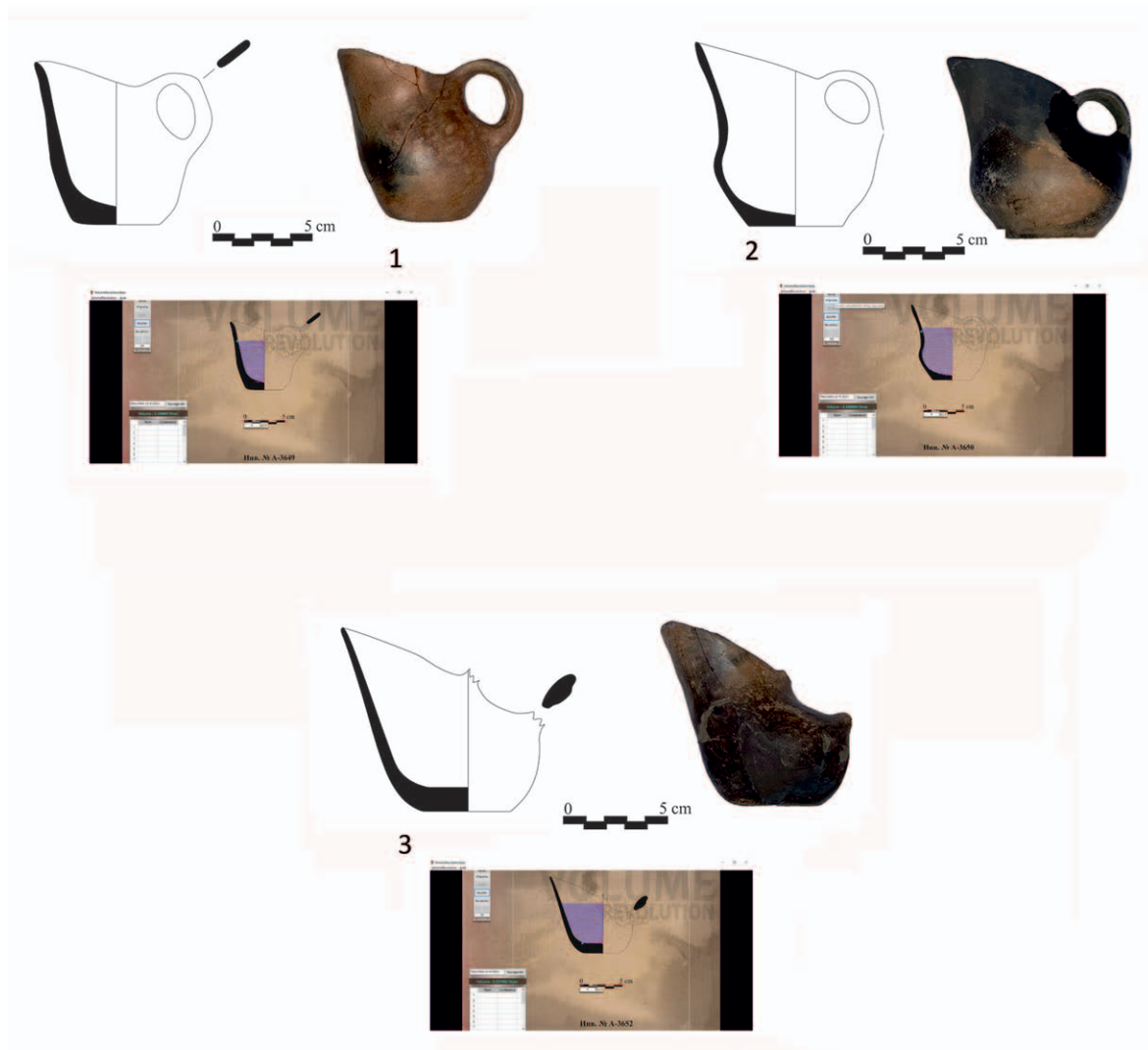
Строителните хоризонти, в които са открити аскоси са:

XVII–XVI – кв. П6/жилище 48, кв. Л8/Жилище 46, Кв. Л7-К7/Жилище 35

XIV – кв. С7/И6 – Жилище 24

XIII – Жилища 20 и 22

Най-голямо е присъствието на аскоси в жилища 20, 22, 24 и 35, което съставлява 80% от

Обр. 4. Юнаците, XIV строителен хоризонт: 1. Аскос, Инв. № А-3649; 2. Аскос, Инв. № А-3650; 3. Аскос, Инв. № А-3652 (снимки и рисунки П. Минков)

Fig. 4. Yunatsite, XIV building horizon: 1. Askoi, Inv. № A-3649; 2. Askoi, Inv. № A-3650; 3. Askoi, Inv. № A-3652 (drawings and photos P. Minkov)

откритите съдове от тази категория в селищна могила Юнаците.³

Най-голямата концентрация на аскоси е установена в най-ранните хоризонти – XVII-XVI (7 бр. – обр. 2–3), XIV (6 бр. – обр. 4–5) и XIII (7 бр. – обр. 6–7). В по-горните строителни фази единични находки са открити в XI, VIII и VII строителни хоризонти (обр. 8). Високата концентрация на аскоси в ранните фази на селищната могила кореспондира с точни данни за археологически контекст, докато в късните хоризонти за намерените аскоси липсва информация за мястото и средата на намиране.

От наличните данни става ясно, че аскосите са намирани в централните части на жилищата, върху пода, до някоя от стените на постройките, при керамични струпвания (табл. 1). В някои случаи, заедно с аскосите са намирани и различни предмети и елементи от жилищния инвентар. В два случая (Жилище 46 и Жилище 35), аскоси са открити вътре или в зоната на зърнохранилища, което хипотетично насочва към предполагаемата им функция като мярка/

³ В каталога по-долу е представена обща информация за жилищата и средата на откриване на аскосите, както и за материалите, с които те са открити.

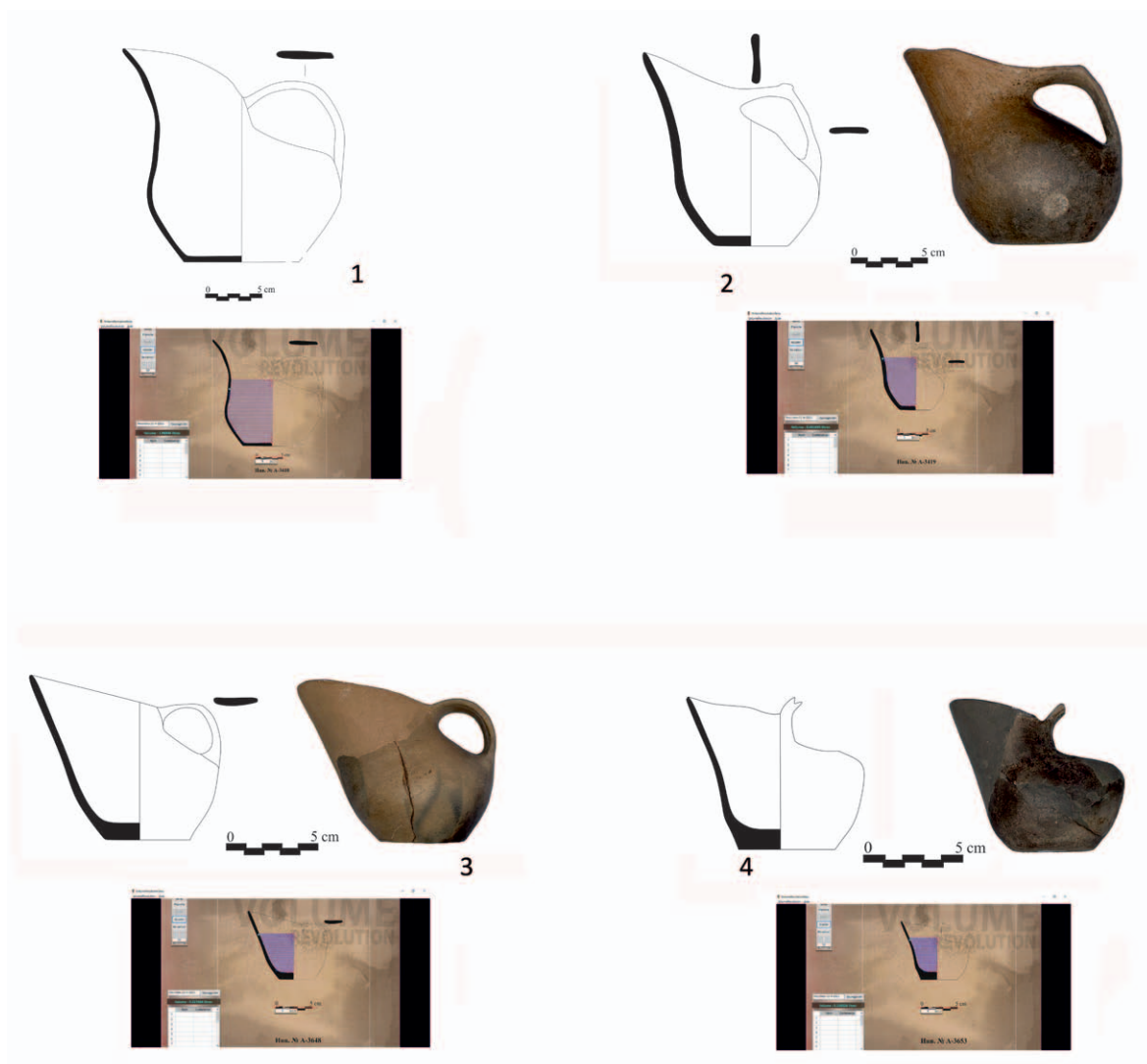

Обр. 5. Юнаците, XIV строителен хоризонт: 1. Аскос, Инв. № А-3663; 1. Аскос, Инв. № А-3664; 3. Аскос, Инв. № А-3727 (снимки и рисунки П. Минков)

Fig. 5. Yunatsite, XIV building horizon: 1. Askoi, Inv. № A-3663; 2. Askoi, Inv. № A-3664; 3. Askoi, Inv. № A-3727 (drawings and photos P. Minkov)

мерителен съд за разсипване/загребване на зърно (?). Не е установена употребата им като гробен инвентар. Тези констатации позволяват да се мисли, че аскосите са представлявали стандартни предмети от материалния бит – използвани във всекидневието от обитателите на селищната могила.

Публикуваните данни за местонамирането и археологическия контекст на аскосите от селищната могила при Огняново (обр. 9) са противоречиви. В първоначалната публикация е отбелязано, че двата аскоса са намерени съответно в V слой, кв. А, Ар 6 (Детев, Мацанова 1977, 69–70, обр. 38–1) и IV слой, кв. Г, Ар 16 (Детев, Мацанова 1977, 69–70, обр. 38–2) без да е представена допълнителна информация за археологическия контекст. В по-късната публикация за керамиката от Огняново е посочено, че двата аскоса са открити в III строителен хоризонт (Leshtakov 2000, 246). За селищната могила е посочено наличието едновременно на слоеве и строителни хоризонти (Leshtakov 2000, 242). Номерирането на слоевете в селищната могила е от долу нагоре (Детев, Мацанова 1977, 46, обр. 2). Същевременно строителните хоризонти се номерират в обратен ред, като най-долния строителен хоризонт е VI (Leshtakov

Обр. 6. Юнаците, XIII строителен хоризонт: 1. Аскос, Инв. № А-3410; 2. Аскос, Инв. № А-3419; 3. Аскос, Инв. № А-3648; 4. Аскос, Инв. № А-3653 (снимки и рисунки П. Минков)

Fig. 6. Yunatsite, XIII building horizon: 1. Askoi, Inv. № A-3410; 2. Askoi, Inv. № A-3419; 3. Askoi, Inv. № A-3648; 4. Askoi, Inv. № A-3653 (drawings and photos P. Minkov)

2000, 242). По този начин IV и V слоеве съответстват на II и III строителни хоризонти.

Представените по-горе сведения сочат, че аскос А-2191/кат. № 25 е открит във II строителен хоризонт/V слой, а аскос А-2192/кат. № 26 е открит в III строителен хоризонт/IV слой на селищната могила при Огняново (таблица 1).

Технологични характеристики

В изследването са представени 26 цели съда, от които 24 са от селищна могила Юнаците, а 2 аскоса са от селищна могила Огняново. Всички съдове са направени на ръка, като всички са тънкостенни (с дебелина на стените до 0,4 cm) и принадлежат към групата на фината керамика. Наблюдават се примеси в различна концентрация при различните съдове, като стандартно те са кварцови камъчета, които варират между 0,01/0,03–0,05 cm, бели частици, червени частици – шамот (? – 1 пример) и слюда с размери до 0,1–0,2 cm.

При съдовете от Юнаците най-разпространеният цвят след изпичането е бежовият и

Обр. 7. Юнаците, XIII строителен хоризонт: 1. Аскос, Инв. № А-3660; 2. Аскос, Инв. № А-3661; 3. Аскос, № А-3662 (снимки и рисунки П. Минков)

Fig. 7. Yunatsite, XIII building horizon: 1. Askoi Inv. № A-3660; 2. Askoi, Inv. № 3661; 3. Askoi, Inv. № A-3662 (drawings and photos P. Minkov)

негови нюанси, следван от черния/черно-сивия, сиво-кафявия, сивия/сиво-черния, червено-кафявия цвят. По повърхността на всички съдове се наблюдават петна с различен цвят – черен, кафяв, сив и бежов. Аскосите от Огняново са съответно с бежов до сив цвят (№ 25 в настоящия каталог) и с кафяв/тъмнокафяв до черен цвят (№ 26 в настоящия каталог). Повърхността и на двата съда е отлично загладена. Характеристиките на находките от Огняново се припокриват с тези от Юнаците, като в технологично отношение си съответстват и могат да се разглеждат заедно в една група.

Външната повърхност на всички съдове е отлично загладена, като при част от съдовете се забелязват запазени следи от излъскване до блясък. Характерни за част от аскосите с много добре загладена, или тези с излъскана до блясък повърхност, са следите от оглаждане във вид на надлъжни и напречни ивици по тялото на съдовете. Вероятно като инструмент за загладяване са използвани гладилки от твърд материал (каменни или костени гладилки), или парче плат. Аскосите имат бежов, бежово-кафяв, черен до сиво-черен, сив до сиво-кафяв и кафяво-червеникав цвят. При всички съдове се констатира покритие от ангоба в цвят, идентичен на

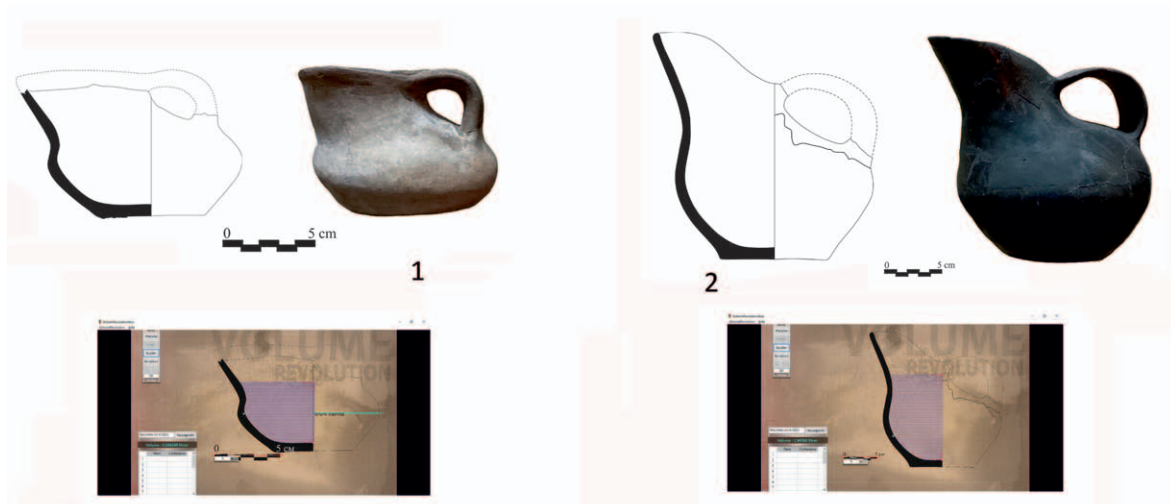
Обр. 8. Юнаците: 1. XI строителен хоризонт, аскос, Инв. № А-3306; 2. Без контекст, аскос, Инв. № А-3665; 3. VIII строителен хоризонт, аскос, Инв. № А-3736; 4. VII строителен хоризонт, аскос, Инв. № А-3775 (снимки и рисунки П. Минков)

Fig. 8. Yunatsite: 1. XI building horizon, Askoi, Inv. № A-3306; 2. Without context, Askoi, Inv. № A-3665; 3. VIII building horizon, Askoi, Inv. № A-3736; 4. VII building phase, Askoi, Inv. № A-3735 (drawings and photos P. Minkov)

оригиналния. По външната повърхност на всички съдове се наблюдават петна със сив, кафяв, черен, бежов и бял цвят. Към момента не може категорично да се определи, дали тези петна са се получили при първичното изпичане на съдовете или са следствие от вторично изпичане/контакт с огън. Върху вътрешната повърхност на част от съдовете (отбелязани в каталога) се забелязват налепи със сив до светлосив цвят. При голям брой съдове се забелязва много груба повърхност на дъното, за която е трудно да се прецени дали е получена вследствие на изсушаването на съдовете или е износена и захабена при употреба.

Формално-типологически характеристики

При описанието на находките от Юнаците и Огняново са използвани следните формално-типологически белези: форма на тялото в хоризонтален план, вертикален разрез, оформяне

Обр. 9. Огняново: 1. II строителен хоризонт, V слой, аскос, Инв. № А-2191; 2. III строителен хоризонт, IV слой, аскос, Инв. № А-2192 (снимки и рисунки П. Минков)

Fig. 9. Ognyanovo: 1. II building horizon, V layer, Askoi Inv. № A-2191; 2. III building phase, IV layer, Askoi Inv. № A-2192 (drawings and photos P. Minkov)

на устието, шията и дъното, тип и сечение на дръжката.

Според представените данни най-често срещаните елементи на аскосите от селищните могили при Юнаците и Огняново⁴ са следните: елипсовидна форма на тялото (хоризонтален разрез); скосено устие (представено с различни варианти – заоблен/стеснен и заоблен ръб; в единични случаи по-отворено или извито устие); конична, издължена в предната си част шия, която в някои случаи е с по-къси пропорции; пресечено-конично, овално-конично или сферо-конично тяло, като други вариации на сферично тяло са представени с отделни единични примери; равно непрофилирано или конкавно непрофилирано дъно; вертикална дръжка с плоско напречно сечение, чието захващане в повечето случаи е при най-ниската част на ръба на устието (горе) и в областта на най-широката част на тялото на съдовете (долу).

Формално-типологическите характеристики на аскосите от Юнаците и Огняново са устойчиви и проследими през целия хронологически отрязък на тяхното присъствие в живота на селищните могили. Не се наблюдават съществени изменения при моделирането на отделните елементи на аскосите, както и при стойностите на техните метрични характеристики.⁵ Тази консервативност и устойчивост дава основания за разглежданите съдове да се предложи обособяването им в самостоятелен тип според името на селището, в което е отбелязана тяхната най-голяма концентрация – аскоси тип „Юнаците“. Като аргумент в полза на подобно обособяване може да посочи и липсата на ясно откроявани паралели в синхронни комплекси от българските земи и съседните територии (виж по-долу).

Представените аскоси се отличават със сравнително малките си размери. Според височината могат да се обособят няколко групи съдове:

$$H_1 = \text{от } 6,7 \text{ до } 7,8 \text{ cm} / D_{\text{max}} = 4,9 \text{ до } 7,8 \text{ cm};$$

$$H_2 = \text{от } 8,2 \text{ до } 9,6 \text{ cm} / D_{\text{max}} = 9,6 \text{ до } 4,9 \text{ cm};$$

$$H_3 = \text{е представена от два екземпляра – } 10 \text{ и } 12 \text{ cm} / D_{\text{max}} = 8,2 \times 6,6 \text{ cm и } 9,1 \times 8,3 \text{ cm}.$$

4 Докато съдът с Инв. № 2192/кат. № 26 е много близък до големите аскоси от Юнаците, то трябва да се отбележи, че другият аскос – Инв. 2191/кат. № 25 не се вписва в типологическата схема валидна за „малките аскоси от Юнаците“.

5 Тъй като разглежданите съдове са направени на ръка и са асиметрични, са възможни разлики и разминавания при тяхното изработване.

Инв. №/ Кат. №	Пласт	Строителен хоризонт	Квадрат	Дълбочина	Археологически контекст
ЮНАЦИТЕ					
1. А-649	Б	XVII			
2. А-4039	Б	XVII	П6		Жилище 48, върху пода
3. А-4115	Б	XVII	Л8	5,14 м	Жилище 46, западна стена
4. А-3848	Б	XVI	К7-Л7		Жилище 35, върху пода
5. А-3849	Б	XVI	К7-Л7 пътека		Жилище 35, върху пода
6. А-3728	Б	?	Л7		Жилище 35, върху пода
7. А-4052	Б	?	Р9-Р8	6,02 м	Жилище 73, струпване
8. А-3649	Б	XIV	С7		
9. А-3650	Б	XIV	П9		
10. А-3652	Б	XIV	Р6		
11. А-3663	Б	XIV	С7	4,50 м	Жилище 24
12. А-3664	Б	XIV/XIII	С7/И6		Жилища 20–24, второ ниво
13. А-3727	Б	XIV	И6		
14. А-3410	Б	XIII	Ж8		Жилище 22, върху съоръжение
15. А-3419	Б	XIII	Е29	4,25 м	Жилище 22
16. А-3648	Б	XIII			Жилище 20, второ ниво
17. А-3653	Б	XIII	До централен профил		Жилище 22, долно ниво
18. А-3660	Б	XIII	И5		Жилище 20, второ ниво
19. А-3661	Б	XIII	И5		Жилище 20, второ ниво
20. А-3662	Б	XIII	К5		Жилище 20, второ ниво
21. А-3306	Б	XI	О9		
22. А-3736	Б	VIII	П5		
23. А-3735	Б	VII	О5	2,50 м	
24. А-3665	Без данни	Без данни	Без данни	Без данни	Без данни
ОГНЯНОВО					
25. А-2191		II			
26. А-2192		III			

Таблица 1. Археологически контексти на аскосите от Тел Юнаците и тел Огняново
 Table 1. Archaeological contexts of the askoi from the settlements mound of Yunatsite and Ognyanovo

Не се забелязва зависимост при размерите на съдовете, според тяхното стратиграфско разпределение.

Само четири екземпляра са с по-големи размери (сравними с аскосите от други обекти), което подчертава тенденцията за изработването и употребата на аскоси с малки размери и обем, което при случая на Юнаците е проследимо във всички строителни хоризонти.

I. Форма на тялото – хоризонтален план/поглед отгоре:

- елипсовидна форма на тялото – № 1, 2, 3 (неправилна), 4, 5, 6, 7, 8 (неправилна), 9, 10, 12, 13, 14, 15, 17, 19, 20, 21, 23, 24 (неправилна), 25, 26;
- неправилна кръгла форма на тялото – № 11, 16;

Наблюдения върху характеристиките, хронологията и обема на раннобронзови аскоси...

- кръгла форма на тялото – № 18, 22.

II. Устие, устиен ръб:

- скосено устие, стеснен и заоблен ръб – № 1, 6, 7, 8, 10;
- скосено устие – № 2, 3, 4, 5, 11 (извито), 13, 14, 15, 16, 17, 18, 20, 23, 24 (отворено), 26;
- хоризонтално устие – № 12, 19 (стеснен и заоблен ръб), 21 (стеснен и заоблен ръб).

III. Шия:

конична издължена шия – 1, 2, 3, 4 (издължена), 5, 6 (къса), 7, 8, 10, 12, 13, 14 (къса), 15 (къса), 17, 18, 19, 20, 22, 23 (къса), 25, 26.

IV. Профил на тялото (вертикален разрез):

- пресечено-сферичен профил на тялото – № 5, 7, 11, 22, 24;
- овално-коничен профил на тялото – № 2, 3, 21, 25;
- сферо-коничен профил на тялото – № 1, 9, 16;
- S-овиден профил на тялото – № 12, 16;
- сферичен профил на тялото – 18, 20;
- конично-сферичен профил на тялото – № 4
- овално-сферичен профил на тялото – № 6;
- полусферичен профил на тялото – № 8;
- приплеснато-сферичен профил на тялото – № 10;
- неправилно-овален профил на тялото – № 13;
- биконичен (заоблен) профил на тялото – № 14;
- заоблено-коничен профил на тялото – № 17.

V. Дъно:

- конкавно (непрофилирано) дъно – № 1, 2, 7, 9, 13, 14, 19, 24;
- равно и непрофилирано дъно – № 3, 4, 6, 8, 10, 11, 12, 16, 17, 18, 20, 21, 22, 23, 25;
- неравно и непрофилирано дъно – № 5.

VI. Дръжки:

- вертикална с плоско напречно сечение – № 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15 (Г-образна), 16, 17, 19, 20, 24;
- вертикална с елипсовидно напречно сечение – № 18, 23.
- вертикална (неопределима) – № 21, 22, 25, 26.

При нито един от аскосите не се наблюдава украса. При аскоси с Инв. №№ 3419, 3660 и 3849 върху дръжките се забелязва оформяне на ръб, който би могъл да се разглежда и като техническа особеност при моделирането на дръжката или като семпъл декоративен елемент.

Аскосите от Юнаците и Огняново се различават значително от известните единични находки и колекции съдове (Езерово) от съвременните български земи (Минков 2020, 97–99, 121, Карта 1). Различията се изразяват във формално-типологическите белези, пропорциите и наличието на украса при съдовете. Съдовете от Езерово се характеризират с кръгла или елипсовидна форма на тялото (хоризонтален разрез); скосено устие и заоблен устиен ръб; конична шия, сферичен профил на тялото (вертикален разрез); равно непрофилирано дъно. Забелязва се многообразие при напречното сечение на дръжките (плоско, кръгло, неправилно овално, елипсовидно, неправилно многоъгълно, плоско елипсовидно), като преобладават тези с плоско, кръгло и неправилно овално сечение (Минков 2020, 98–99).

Най-съществената разлика се забелязва при формата на тялото – докато за Юнаците са характерни съдове с конична форма на тялото, то при съдовете от Езерово преобладават аскоси с овално или сферично тяло. Наблюдава се консервативност при дръжките от Юнаците и Огняново, за разлика от поливариантността при оформяне на дръжките от съдовете от Езерово.

Обем

Изследването на обема на съдовете е осъществено с програма за изчисляване на вместимост на съдове, разработена от Жан-Франсоа Мефр/Jean-François Meffre и Ив Ригоа/Yves Rigoir (Meffre, Rigoir 2005). Необходимите критерии за изчисляване на обема се отнасят изключително за цели съдове (цели форми/профили) и задължително илюстриране на профила и фиксиране на линейния мащаб за всеки отделен образец.

Получена е информация за всички образци, включени в изследването. Резултатите са сумирани в 4 групи, в зависимост от обема на съдовете (таблица 2) и според археологическия контекст, в който са открити (таблица 3). Данните сочат доминирането на съдове с два вида вместимост – II и III група, съответно обем – 0.090 – 0.190 L (0.092-0.191 L – 10 екземпляра) и 0.209/0.210 – 0.260 L (0.209-0.256 L – 8 екземпляра), с две изключения (кат. №№ 15 и 25). Останалите две групи – I и IV група са представени съответно с един миниатюрен съд (кат. № 21) и четири съда с обем от 1 до 2 L (1.07-1.96 L). Данните по хоризонти показват равномерно разпределение на съдовете от II и III група между XVII–XIII/VII строителни хоризонти, като миниатюрният екземпляр е единствения аскос от XI строителен хоризонт, а съдовете с вместимост между 1–2 L са ограничени в XVI–XVII строителни хоризонти. От тези данни следва заключението, че обитателите на Юнаците са имали изявени предпочитания към аскоси с обем между 0.1 L – 0.25 L (усреднени стойности). Възможно е тези предпочитания да са свързани с функциите, които тези съдове са изпълнявали, най-вероятно стопански.

Паралели и хронология

1. Паралели

Издирването на паралели на аскосите от Юнаците и Огняново налага подробно разглеждане на разпространението на тази категория съдове на територията на Балканския полуостров. Ареалите, в които е установено присъствието на аскоси от различни етапи през ранната бронзова епоха, обхващат съвременните територии на България, Румъния, Молдова и Гърция. Подобни съдове са известни и в по-късни периоди от Анатолия, като запазват формата си без съществени изменения (Lloyd, Mellaart 1955, 71, fig. 14–2, 3; 1956, 113, fig. 5–20). Находките от тези територии, в различна степен, вече са споменавани в литературата (Leshtakov 2000; Alexandrov 2002, 140, 147; Александров 2010, 46; Frînculeasa et al. 2017, 460, Pl. 79; Минков 2018, 41–42; Alexandrov 2019, 76, 84, 89–90, Plate X – 9; Минков 2020, 102-103, 121, Карта 1; Минков 2021, 95, 101–104, обр. 1).

България

Аскосите от ранната бронзова епоха от българските земи обобщено са коментирани в няколко публикации (Минков 2020; 2021). Те са разпространени в широк териториален диапазон в обхващащ значителни части от българските територии – Горнотракийската низина, северозападна България, както и отделни обекти (предимно некрополи) в източна и североизточна България (обр. 1).

Трудно е да се посочат точни паралели на аскосите от Юнаците и Огняново от съвремен-

Каталожен №	Инвентарен №	Обем (L)
I група		
21	A-3306 – Ю	0.020
II група		
23	A-3735 – Ю	0.092
12	A-3664 – Ю	0.100
8	A-3649 – Ю	0.104
17	A-3653 – Ю	0.123
20	A-3662 – Ю	0.143
2	A-4039 – Ю	0.154
3	A-4115 – Ю	0.170
19	A-3661 – Ю	0.173
22	A-3736 – Ю	0.173
18	A-3660 – Ю	0.191
III група		
6	A-3728 – Ю	0.209
9	A-3650 – Ю	0.209
13	A-3727 – Ю	0.210
7	A-4052 – Ю	0.216
16	A-3648 – Ю	0.217
10	A-3652 – Ю	0.227
24	A-3665 – Ю	0.243
11	A-3663 – Ю	0.256
25	A-2191 – О	0.336
15	A-3914 – Ю	0.431
IV група		
4	A-3848 – Ю	1.076
1	A-649-НСФ – Ю	1.611
5	A-3849 – Ю	1.785
26	A-2192 – О	1.947
14	A-3410 – Ю	1.965

Таблица 2. Обеми на аскосите от Юнаците и Огняново групирани от низходящ във възходящ ред
Table 2. Volumes of the askoi from Yunatsite and Ognyanovo grouped by descending to ascending order

ните български земи като това се отнася в най-голяма степен за малките екземпляри от първия обект. Четирите големи съда от Юнаците имат свои формални и метрични съответствия с един от съдовете от Огняново – кат. № 26, както и известни прилики с аскоси от Езерово (Минков 2020, 123, 136, обр. 2–2, обр. 15–15а). Отделни сходства се наблюдават между аскоси А-4052/кат. 7 и А-3650/кат. № 9 с аскос от Езерово (Минков 2020, 122, 133, обр. 1–1а, 12–12а).

Един от съдовете открит при проучванията на В. Миков (Мишина 2014, 34, рис. 1–4) има точни паралели с аскоса от гроба 25 от плоския некропол при Берекетската селищна могила по отношение на украсата (Kalcev 2002, 111 – taf. 5–7). Общи прилики в техниката и разположението на украсата се забелязват и при аскосите от гробове № 12 и 16 от същия некропол (Kalcev 2002, 108, taf. 2–7; 109, taf. 3–3, 5; Лещаков 1997, 42, обр. 18ж) и Дядово –

Строителен хоризонт	Каталожен №	Инвентарен №	Обем (L)
ОГНЯНОВО			
II	25	A-2191 – O	0.336
III	26	A-2192 – O	1.947
ЮНАЦИТЕ			
Неизвестно намиране	24	A-3665 – Ю	0.243
VIII	23	A-3735 – Ю	0.092
VII	22	A-3736 – Ю	0.173
XI	21	A-3306 – Ю	0.020
XIII	20	A-3662 – Ю	0.143
XIII	19	A-3661 – Ю	0.173
XIII	18	A-3660 – Ю	0.191
XIII	17	A-3653 – Ю	0.123
XIII	16	A-3648 – Ю	0.217
XIII	15	A-3914 – Ю	0.431
XIII	14	A-3410 – Ю	1.965
XIV	13	A-3727 – Ю	0.210
XIV	12	A-3664 – Ю	0.100
XIV	11	A-3663 – Ю	0.256
XIV	10	A-3652 – Ю	0.227
XIV	9	A-3650 – Ю	0.209
XIV	8	A-3649 – Ю	0.104
XVI	7	A-4052 – Ю	0.216
XVI	6	A-3728 – Ю	0.209
XVI	5	A-3849 – Ю	1.785
XVI	4	A-3848 – Ю	1.076
XVII	3	A-4115 – Ю	0.170
XVII	2	A-4039 – Ю	0.154
XVII	1	A-649-НСФ – Ю	1.611

Таблица 3. Обеми на аскосите от Юнаците и Огняново групирани по стратиграфски принцип
 Table 3. Volumes of the askoi from Yunatsite and Ognyanovo grouped in stratigraphic order

аскос, открит в стратиграфския сондаж от 1977–1979 г. (Катинчаров, Бест, Николов, Николова 1980, 28, 90, обр. 31).

Впечатляваща е приликата между аскос инв. № 4115/кат. №3 и аскос от Могила 1/Гроб 6 при Мерицлери, като се забелязва почти пълно сходство при размерите на двата съда (Минков 2020, обр. 3).⁶ Разликата би могла да се наблюдава в датировките, като аскосът от Юнаците (самото начало на втората фаза на ранната бронзова епоха) е възможно да е малко по-късен от този при Мерицлери, който е датиран в първата фаза на ранната бронзова епоха⁷.

За аскосите от Огняново е правен опит за сравнение с екземпляр, известен от Разкопаница и аскос от Аргиса (Leshtakov 2000, 261). Въпреки това може да се посочи, че цитираният

6 Образът и данните за цитирания аскос са предоставени от проучвателя на могилата Станислав Илиев – РИМ–Хасково, комуто благодарям.

7 Сведение от проучвателя Станислав Илиев – РИМ–Хасково.

Наблюдения върху характеристиките, хронологията и обема на раннобронзови аскоси...

съд от Огняново се различава значително от посочените примери, като се добави, че по-голяма близост има между аскосите от Разкопаница и Аргиса въпреки трудностите в синхронизирането помежду им, както и че тяхната хронологическа позиция е по-късна от образците от едноименната могила до Огняново (Detev 1971, fig. 1; Hanschmann, Milošić 1976, fig. 27.3). В литературата е отбелязано, че съдът от Разкопаница, е намерен в най-долния жилищен хоризонт, отнесен към началото на средната бронзова епоха (Николов 1983, 18). Според автора е възможно аскосът да се отнесе към края на ранната бронзова епоха (Николов 1983, 18).

Румъния, Молдова, Северно Причерноморие и Украйна

Наскоро от териториите на Румъния, Молдова подробно са картирани находки на аскоси от IV–III хил. пр. Хр., като в настоящата публикация, макар и непълно, са картирани и находките от българските земи (обр. 1). Въз основа на сведенията от Румъния, допълнени с данни от България, може да се направи детайлно картиране на находките от двете страни на р. Дунав. Аскоси са открити в 34 обекта от Румъния. Сред тях, от запад на изток и от север на юг могат да се споменат:

Най-западният пример е от Банат – Бокша Монтана. От Олтения аскоси са известни от Бранец, Говора, Ръмнику Вълча, Кърна, Орля, Челей, Грождибоду. Сред многобройните примери от Мунтения могат да се споменат находките от Султана, Зимнича, Браилица, на северния бряг на Дунав; от северна Мунтения – Смеен, Млажет, Наен Колареа, Наен-Заноага, Соймеш, Тиносу, Плоещ, Аричеш Рахтиван. От Трансилвания могат да се споменат аскосите от Бодеш-Четацуя, Леличен, Сънзиен, Турия. От Северна Добруджа интерес представлява аскосът, открит в гробен контекст в Чернавода. От района на изток от Карпатите подобни находки са известни от редица обекти, сред които Ербичен, Хородищя, Гайчянка, Алдеш, Фолтеш, Ончеш, Фрумушика, Извоаре, Търпеш. На изток/североизток, от територията на дн. Украйна, Молдова и Южна Бесарабия са известни редица находки, най-вече от гробни комплекси, свързвани с носителите на ямната култура, сред които могат да се споменат Глубокое, Кубей, Матроска, Измаил (вариант 1), Дивизия II (вариант 2), Токиле-Редукан, Вапнярка, Коваливка (Украйна) и Чумай, Урсоая (Молдова) (Бруяко и др. 2015, 37, 38, 40, 41 рис. 1–2⁸; Frînculeasa et al. 2017, 460, Pl. 79). Първоначалната поява на аскосите в този ареал се свързва с културния комплекс Болград–Стоичани–Алдени. По-късно, аскоси са откривани в гробни контексти, отнесени към т.нар. Буджашки вариант на ямната култура (Бруяко и др. 2015, 37). Авторите обособяват три варианта на съдове от категорията на аскосите в Северното Причерноморие. Обобщено може да се отбележи, че представителите на I вариант (по предложената от тях класификация) имат сходства със съдовете от България (Езерово II) и Румъния (Зимнича, Гейчана и др.) и се отнасят към етапа Езеро A1 – Чернавода III–II (Бруяко и др. 2015, 37, 39); Вариант II намира съответствия и връзки с аскоси от Зимнича и хронологически може да се отнесе в средата на III хил. пр.Хр. / Чернавода II–Глина III–Шнекенберг (Бруяко 2015, 39). Аскосите, принадлежащи към вариант III, авторите отнасят към хоризонта Нова Загора–Тей към последната четвърт на III хил. пр.Хр., което се припокрива с финала на Буджакската култура (Бруяко 2015, 40, 42).

Картирането на известните находки показва тяхното разпространение в ареала, заключен между Карпатите на север/северозапад и Черно море на изток / североизток. Наблюденията от разпространението на аскосите в земите на днешни Румъния и Молдова, сочат, че съотношението между находки от селищни/случайни контексти и находките откривани в некрополи е съответно 16:17.

8 На цитираната карта са представени и аскоси и съдове от енеолита, които нямат отношение към настоящата статия.

Аскосите, открити в гробни комплекси са разположени непосредствено на изток-югоизток от Карпатите, както и по северния бряг на Дунав. Изключение от това са находките от Алдещ и Олтения – съответно в северозападна и югозападна Румъния. Находките от Турия и Сънзиен могат да се разглеждат като част от находките в източна и югоизточна Румъния, извън териториите затворени от Карпатите, т.е. като най-западно разположените в рамките на Източна Румъния.

Аскосите открити в селища или като случайни находки преобладаващо са от Централна и североизточна Румъния, като концентрирано находки са откривани в областите източно от Карпатите, южна Молдова и единични в северната ѝ част. Тяхното разположение се припокрива с примерите от некрополите, като очертава зоната на тяхното най-изразено присъствие. Аскоси не са откривани в териториите на северозападна и западна Румъния, нито в централната и северна част на Карпатите.

Последното изследване, в което се споменава категорията на аскосите от територията на Румъния, Молдова и Украйна, представлява широк и подробен преглед на основните обекти и райони, в които са открити представителите на тези съдове, както и производни на тях (аскосовидни съдове – кани и чаши), които покриват цитираните по-горе територии, илюстрирани на картата (обр. 1) (Frînculeasa et al. 2017, 96-97, 460-462, Pl. 79-81).

В цитираното изследване, авторът определя аскосите като специфична категория съдове, характерни за земите на Долен Дунав⁹, където тяхната поява и развитие може да се проследи от VI–V хил. пр.Хр. Хронологически, животът на тази категория съдове продължава до края на IV хил. пр.Хр. / първите векове на III хил. пр.Хр., като за определянето на горната граница на аскосите служат абсолютни ¹⁴C дати от контексти на културата Коцофени и се отнасят в интервала 3150–2900 пр.Хр. (Frînculeasa 2017, 96). При прегледа на съдовете, характерни за керамичния стил на Коцофени се забелязва неточност при цитирането на съда от Търнава, като посочва, че е от Търново, което е погрешно отбелязано и на приложената в изследването карта (Frînculeasa 2017, 97, 460, Pl. 79). Връзката между съдовете от Търнава и Кърна е безспорна и вече била отразена в специализираните изследвания (Александров 2010; Alexandrov 2019). Съдът от Кърна е отнесен към групата Орля–Садовец (Frînculeasa 2017, 97), като последно в литературата е изложено мнението, че културната принадлежност и хронологията на съда е в Coțofeni III, а свързването му с Орля–Садовец е спорно и неаргументирано (Alexandrov 2019, 84).

Тяхното разпространение е регистрирано в територии, характеризиращи се с погребения в могили в ями, което говори за интегрирането на този елемент на материалната култура в привнесен отвън погребален обичай. Същевременно голяма част от съдовете, произхождащи от подобни гробни контексти, са с украса, характерна за местните раннобронзови комплекси (Frînculeasa 2017, 101).

Частични типологически сходства при формата и пропорциите на съдовете от Юнаците са установени с находки от Зимнич. Такива се забелязват при аскосите от гробове № 54, 1, 16, 43, 3, 52 (Alexandrescu 1974, 85–86, Pl. 4 – 1-4, Pl. 5 – 4, 5). Сходства има при коничните шиши и изразената скосеност на устията, както и при профила на тялото – сферичен до сфероконичен с равно дъно.

Гърция

Раннобронзови аскоси от съвременните гръцки територии са открити също в Лерна,

⁹ Отбелязано, е че за ареала на Трансилвания не се наблюдават аскоси, носещи украса, характерна за Коцофени.

Наблюдения върху характеристиките, хронологията и обема на раннобронзови аскоси...

Аргиса и Тива (Hanschmann, Milošević 1976 fig. 27, 3; Wiencke 2000; Psaraki 2004, 1259–1262;). Находките в изброените обекти се датират основно в Раннохеладски III и могат да се отнесат около и след средата на III хил. пр.Хр. Развитието на формата и функцията им се свързва с т.нар. Cycladic “duck vases”. Произходът им може да се проследи от т.нар. „scooplike wide-mouthed askoi“ съдове, като в по-късните хронологически периоди се наблюдават изменения в характеристиките на предпоследно стонетатите (Rutter 1995, 441).

Представителите на тази категория съдове от Лерна III и IV фаза са датирани съответно в Раннохеладски II и III. Обособени са шест типа аскоси, които най-общо могат да се разделят на две основни групи – аскоси, които са с конична широка и къса шия, приземието тяло с неправилна сфероконична форма и висока вертикална дръжка с разнообразни варианти на напречното сечение (типове 1–5); и втората група, която е представена единствено от тип 6 – който е с тясна и къса цилиндрично-конична шия и ниско лещовидно тяло, което стъпва на равно и непрофилирано дъно. Към тази класификация е добавена и схема с различните варианти на оформяне на напречното сечение на дръжките (Wiencke M. H. 2000, 532, fig. II, 73). Паралелите на различните типове, които са посочени, произхождат от редица обекти в Арголида – Коринтия, като сред по-важните обекти са Асеа, Агиос Мамас, Орхоменос, Агиос Козмас, Тиринт. В следващия период не се наблюдава поява на нови типове. Част от съдовете са орнаментирани с врязана и рисувана украса.

Типологически, аскосите от Гърция се различават значително от находките от българските земи, както и от тези в Румъния и Молдова. Те са с равно или леко скосено устие, под което следва почти вертикална цилиндрична шия, преминаваща към сферично тяло, стоящо на равно непрофилирано дъно. Снабдени са с една вертикална дръжка, която е захваната с двете си основи за шията и тялото. Понякога са добявани още две дръжки, разположени от двете страни на тялото на съда. Украсата им е рисувана, като най-предпочитани са геометричните и флоралните мотиви, които се нанасят върху горната част на тялото.

2. Относителна и абсолютна хронология

От значение за определяне относителната хронология на аскосите от Юнаците и Огняново са по-горе посочените близки паралели на формите със съдове от некропола на Берекетската могила¹⁰ и могиления некропол при Мерицлери, датирани в РБЕ I.

С данни за абсолютната хронология на аскосите от Юнаците разполагаме от радиоуглеродните дати, публикувани от обекта. Известни са ¹⁴C дати за част от хоризонтите, в които са открити аскоси, като при един случай разполагаме с абсолютна дата от жилище, в което е открит аскос. За отделните строителни хоризонти са предложени по два варианта за времето на съществуване на всеки от тях:

XIV – I вариант: 2835–2805 calBC и II вариант: 2785–2755 calBC

XIII – I вариант: 2805–2765 calBC и II вариант 2755–2715 calBC

XI – I вариант: 2725–2680 calBC и II вариант: 2675–2630 calBC

VIII – I вариант: 2605–2570 calBC и II вариант: 2555–2520 calBC

VII – I вариант: 2570–2530 calBC и II вариант: 2520–2480 calBC (Бояджиев 2007, 220, табл. 2).

Конкретни дати произхождат от XIII строителен хоризонт:

Жилище 22

Bin 3672 – 2610–2470 calBC,

¹⁰ Единствената ¹⁴C дата, получена за некропола – BM 44, 44, tooth, 2197–2166 calBCE (3671±45 BP, LTL16870A), няма отношение към настоящата статия (Modi et al. 2019, 3, tab. 1).

Bin 3672a – 2610–2470 calBC

Bin 3671 – 2880–2670 calBC

Жилище 20/2

Bin 3674 – 2830–2820 calBC; 2640–2340 calBC

Bin 3673 – 2620–2600 calBC; 2580–2420 calBC; 2370–2340 calBC

За абсолютните дати на Юнаците е отбелязано, че въпреки сигурната стратиграфска позиция на пробите, които би трябвало да демонстрират хронологическите граници между хоризонтите, анализът на ^{14}C резултатите не показва последователност, а наличие на два клъстера с дати (Бояджиев 2007, 221). Първият клъстер включва дати с конвенционални стойности в хронологическия обхват между 4100–2950 BP, с няколко странични отклонения. Вторият клъстер обхваща конвенционални дати в отрязъка между 3780–3700 BP, също с някои отклонения. Подобен модел на абсолютни дати е характерен за широки хронологически интервали. Несъответствието между стратиграфската и хронологическата позиция на пробите сочи към кратки времеви периоди, които биха се изчислили на около 20–30 години с отклонения до 100 години (за конвенционалните дати). Средно аритметично първия клъстер от дати се отнася към периода 2870/2860–2500/2570 пр.Хр., а вторият клъстер се отнася към периода 2450–2280 пр.Хр. По този начин за долната граница от ^{14}C дати е предложен обхвата между 2870/2860–2500/2470 пр.Хр. (Бояджиев 2007, 220).¹¹

Данните за абсолютната хронология на Юнаците за хоризонти XV–VII в периода 2870–2470 г. пр.Хр. ги отнасят изцяло във времето на втората фаза на ранната бронзова епоха. Това се припокрива с известните в литературата предложения за продължителността на отделните фази на ранната бронзова епоха (Бояджиев 2003, 20–26; Александров 2018, 90; Alexandrov 2020, 251–252, fig. 1) (таблица 4). В настоящия текст за граници и продължителност е възприет най-новия вариант за абсолютната хронология на отделните етапи на ранната бронзова и начало на средната бронзова епоха (Alexandrov 2020, 251–252, fig. 1).

Представената дотук информация позволява обособяването на две хронологически групи аскоси:

I група – аскоси от XVII–XVI стр. – базирайки се на данните от най-ранната възможна дата (бел. 16 по-долу) и на предположението на проучвателите за отнасяне на XVII–XVI стр. хор. в последните десетилетия на първия век от III хил., а също така и продължителността на първия етап от ранната бронзова епоха, хипотетично може да се предположи дата в прехода от РБЕ I към РБЕ II за аскосите от най-долните нива на селищната могила Юнаците.

II група – аскоси от XIV–VIII/VII стр. хор. – благодарение на информацията от ^{14}C съдовете от група II, могат да се отнесат към II фаза на ранната бронзова епоха.

Откритите в строителни хоризонти II–III на Огняново аскоси са част от керамичния репертоар на горния пласт на могилата (I–IV стр. х.), синхронизиран с Юнаците 8–3/2 строителни хоризонти, Небет тепе 6–5/4 (?) строителен хоризонт, Маноле–Разкопаница, Дъбене–Саровка II, Езеро 3–1 строителен хоризонт, Дядово 4–2 строителен хоризонт, Нова Загора 6–3 строителен хоризонт, Свети Кирилово (Leshtakov 2000, 253). Като паралели на аскосите от Огняново са посочени съдовете от Юнаците VIII–VII строителни хоризонти. При извършения анализ тези наблюдения не се потвърждават. Отделни сходства могат да се отбележат за по-малкия съд от Огняново (фиг. 9) с фрагментиран аскос от XVII–XVI (№ 296) и XIII (№ 299) строителни

11 Въпреки липсата на абсолютни дати, за най-ранните хоризонти на Юнаците е отбелязано, че в радиовъглеродната лаборатория на Института по География – РАН, е получена дата ИГАН-2794: 4380 $\pm$ 70 BP, съответстваща на периода 3300–2900 BC, което според изследователите поставя началото на XVII–XVI строителен хоризонт в 2920/2910 BC

Бояджиев 2003	1st Phase Ezero 3250/3200– 2950/2900 cal. BC	2nd Phase Mihalich 2950/2900– 2600/2500 cal. BC	3rd Phase Nova Zagora/Yunatsite 2600/2500– 2200/2000 cal. BC	Middle Bronze Age 2200/2000– 1600/1550 cal. BC
Александров 2018	1st–2nd Phases Ezero and Mihalich 3200/3100– 2500/2400 cal. BC		3rd Phase Sv. Kirilovo 2500/2400– 2200/2100 cal. BC	Middle Bronze Age
Alexandrov 2020	I phase Ezero/ 3500–2900 cal. BC	II phase Mihalich 2900–2500/2400 cal. BC	III phase Sv. Kirilovo 2500/2400 – 2200/2100 cal. BC	Galabovo 2200/2100– 1600/1500 cal. BC

Таблица 4. Абсолютна и относителна хронология на ранната бронзова епоха в българските земи
Table 4. Absolute and relative chronology of the Bulgarian Early Bronze Age

хоризонти от Юнаците (Мишина 2014, 35, рис. 2 а–б).¹² Сред масовия материал от III строителен хоризонт на Огняново могат да се споменат чаши, много близки до чашите от Ситагри Vb (Leshtakov 2000, 255, 259–260, fig. 16.13–16.14; Sherratt 1986, 438–440, 466, fig. 13.20). От Ситагри Vb са известни само три ¹⁴C дати – Bin 780 – 1920±100 BC; Bin 876 – 2015±100 BC; Bin 781 – 2135±150 BC (Sherratt 1986, fig. 13.3b). Калибрираните стойности на тези дати покриват периода 2600–2300 calBC. Това съвпада с предположението, че керамиката от I–IV строителни хоризонти на Огняново биха могли да се датират евентуално в II–III фаза на ранната бронзова епоха, като хронологически не достигат края на III хил. пр. Хр. (Leshtakov 2000, 255).

Общи наблюдения

Анализът на аскосите от Юнаците и Огняново позволява да се направят нови наблюдения и изводи за характеристиките, функцията и хронологията на тази категория съдове.

От важно значение за изясняване функцията на аскосите е тяхното местонамиране в жилищата, често в близост до съоръжения, изпълняващи вероятно стопански функции, свързани със съхраняване и разпределяне на зърно и приготвянето на храна. За функционалната им връзка с тези съоръжения свидетелстват и резултатите от изчисляването на обема на аскосите от Юнаците и Огняново, които, с малки изключения, варират от 0.1 до 0.25 L. Не е изключено те да са имали функцията на мерителни съдове за единица мярка за жито (?). Откритият съпътстващ археологически материал, представляващ елементи от жилищния инвентар (съдове, предмети от бита, инструменти, сечива и пр.) недвусмислено подкрепя подобна хипотеза.

В технологично отношение, аскосите от Юнаците и Огняново не се различават от известните примери от други раннобронзови обекти – те принадлежат към групата на фината керамика, с много добре пречистена глина, отлично огладена повърхност и силно огрубена повърхност на дъното, получена вследствие на употребата на съдовете или при процеса на изсушаването им. Серийното производство на съдове с малки размери и характерен остър силует на шията и устието в предната част на съда (срещуположно на дръжката) е характерно за примерите от Юнаците. Липсата на паралели както в съседни, така и в по-отдалечени обек-

12 Тези аскоси не фигурират в инвентарната книга на РИМ–Пазарджик, като не е изключено тези фрагментирани съдове да са в представителната колекция, съхранявана в археологическата база в с. Юнаците или да са заведени във фонда на АМ–Пловдив.

ти, позволява да се обособи нов (?) при изследването на аскосите тип – „Юнаците“. Според наличните данни, изработването на аскоси е преустановено след VII стр. х., т.е., по същото време, когато се появяват чаши тип „Юнаците“ (Мишина 2013, 101–112).

Липсата на паралели на групата аскоси с малки размери от Юнаците, въпреки продължителното им възпроизвеждане на обекта подсказва, че този тип съдове е специфичен, консервативен и с важно локално значение. От своя страна, аналозиите на съдовете с по-големи размери с аскоси от източните части на Горнотракийската низина, демонстрират връзките, които населението на Юнаците е поддържало с центрове като Дядово, Берекетска селищна могила, Езеро през първата и втората фаза на ранната бронзова епоха.

Относителната хронология на съдовете от двата обекта, коментирани в настоящата публикация, се разполагат във втората (за Юнаците) и евентуално прехода към и началото на третата фаза (за Огняново) на ранната бронзова епоха. Данните за относителната и абсолютната хронология на аскосите от цитираните обекти ги представят като едни от най-късните екземпляри на категорията на аскосите в българските земи, откривани в селищни могили. Обясненията за продължителното съществуване на тази категория съдове най-вероятно биха могли да са свързани със стопанските функции, които са изпълнявали. Същевременно контактите на селищната могила Юнаците, като средищен център по течението на Марица, с други селищни центрове в Тесалия и Македония, вероятно са допринесли за „удължаването“ на живота на аскосите, въпреки че в посочените региони екземплярите от тази категория са рядкост.

Заклучение

Представените наблюдения за колекцията аскоси от Юнаците и Огняново, свидетелстват за по-дългата употреба на аскосите в българските земи. Обособяването на нов тип съдове е свързано със специфичната им употреба в стопанството и бита, без отчетени аналогии в заобикалящите ги територии. Стратиграфската позиция на находките и съответстващите абсолютни дати между 2900 и 2470 г. пр. Хр. позволяват да се мисли, че аскосите от Юнаците могат да се използват като хронологически корелатор в бъдещи изследвания. Липсата на аскоси в инвентара на интрамуралните гробове, проучени върху селищната могила, е възможен индикатор за различия в погребалните обичаи на населението от Юнаците и микрорегиона спрямо тези от източната част на Горнотракийската низина и земите на Долния Дунав Това е и възможно обяснение за липсата на аналогии на „малките“ аскоси от Юнаците. Предстоящото обнародване на цялостния керамичен комплекс (включително и 251^е фрагмента от аскоси) от Юнаците би дало потвърждения на изложените в настоящото изследване предположения. Това би обяснило някои въпроси: 1. За по-късната поява и съществуване на аскосите в Юнаците; време, през което съществуването на тази категория съдове в други центрове на Горнотракийската низина и Северна България е отдавна отминало; 2. Дали аскосите тип „Юнаците“ са били заменени с чашите тип „Юнаците“ и ако да, от какво тази промяна е била повлияна.

Каталог ¹³

В каталога са включени 26 съда. Те са от от селищните могили Юнаците и Огняново. Основните реквизити в каталога са: 1. Местонамиране; 2. Археологически контекст; 3. Размери – Височина (Н); Диаметър на устието

¹³ Съдовете от Юнаците са със следните каталожни номера; А-3306; А-3410; А-3419; А-3648; А-3649; А-3650; А-3652А-3653А-3660А-3661А-3662А-3663; А-3664; А-3665; А-3727; А-3728; А-3735; А-3736; А-3848; А-3849; А-4039; А-4052; А-4115; А-НСФ-649. Последователността на представянето им е съобразена със строителния хоризонт, в който е открит всеки съд – от XVI стр. към следващите – XV, XIV, XIII, XII и т.н.

Наблюдения върху характеристиките, хронологията и обема на раннобронзови аскоси...

(Dr); Максимален диаметър (Dmax); Диаметър на дъното (Db)¹⁴; 4. Повърхност; 5. Цвят (след изпичането на съда); 6. Лом; 7. Примеси; 8. Описание; 9. Обем.

Каталогът включва 26 цели съда.

I. ЮНАЦИТЕ

XVII-XVI строителен хоризонт

1. А-НСФ-649 (силно фрагментиран, 1/3 част от съда е реставрирана) (обр. 2.1)

Местонамиране: пласт Б, хоризонт XVII.

Археологически контекст:

Размери: Н = 19,3 cm; Dr = 7,8x11 cm; Dmax = 14,2x17/18 cm; Db = 7,5x7,5 cm.

Повърхност: Много добре огладена, излъскана почти до блясък, дъното е с груба повърхност (вследствие на сушенето на съда или употреба).

Цвят: Бежов с черни петна (от вторично горене) по дъното.

Лом: Без данни.

Примеси: Висока концентрация от фина слюда.

Описание: Направен на ръка. елипсовидна форма на тялото (поглед отгоре); скосено устие, стеснен заоблен ръб; конична шия; сферо-конично тяло с релефен ръб по най-широката част от тялото на съда; леко конкавно и непрофилирано дъно; частично запазена вертикална дръжка с плоско напречно сечение – горната основа е захваната за ръба на устието, долната основа е захваната за участъка над най-широката част от тялото на съда.

Обем: 1,61460 L

2. Инв. № А-4039 (обр. 2.2)

Местонамиране: пласт Б, хоризонт XVII, Кв. П6.

Археологически контекст: Жилище 48 – върху пода.

Жилището е разположено в кв. П/6, Р/5-7, С/5-6. Жилището носи два номера 48/53. Горното жилище е с номер 48. Ориентирано е северозапад-югоизток, като размерите на разчистената площ са 12 м (дължина) на 7,5 м (ширина). В жилището са регистрирани пещ, зърнохранилища от неизпечена глина, глинено съоръжение с неясна функция, умбовидно полусферично глинено издигане/съоръжение и детски гроб 41 (Мерперт, Мацанова 2007, 30, 35, рис. 23).

Размери: Н = 7,7 cm; Dr = 6,4x5,1 cm; Dmax = 6,4x7,8 cm; Db = 3,4x4 cm.

Повърхност: Добре огладена, следи от ангоба.

Цвят: Червено-кафяв;

Лом: Без данни;

Примеси: Висока концентрация на кварцови камъчета (0,1–0,3 cm) и бели частици и слюда (до 0,1 cm).

Описание: Направен на ръка; елипсовидна форма на тялото (поглед отгоре); скосено устие, конична шия; овално-конично тяло; конкавно и непрофилирано дъно; вертикална дръжка с плоско напречно сечение – горната основа е захваната под устийния ръб, а долната за най-широката част от тялото на съда.

Обем: 0,154629 L

3. Инв. № А-4115 (реставрирани устийн ръб и дръжка) (обр. 2.3)

Местонамиране: пласт Б, хоризонт XVII, кв. Л8, дълб. 5,14 м (от повърхността).

Археологически контекст: Жилище 46 – западна стена.

Жилището е разположено в кв. И-К/7-9, Л/6-8. Ориентирано е северозапад-югоизток и е с издължена правоъгълна форма, с размери 16 м (дължина) на 8 м (ширина). В жилището са регистрирани пещ, съд-зърнохранилище на специална площадка, зърнохранилища от неизпечена глина, площадка с перваз и яма (Мерперт, Мацанова 2007, 20, 22). В югозападния ъгъл на площадката със съдът-хранилище, в средата на каменно струпване е открит аскос (Мерперт, Мацанова 2007, 22).

Размери: Н = 7,5 cm; Dr = 6,6x5,3 cm; Dmax = 6,3x7,8 cm; Db = 4,3x4,9 cm.

Повърхност: Много добре огладена, излъскана почти до блясък; дъното е с огрубена повърхност (вследствие на сушенето на съда или употреба).

Цвят: Черен със сиви петна (вследствие на вторично горене).

Лом: Без данни;

Примеси: Ниска концентрация от слюда и бели частици (до 0,1 cm).

Описание: Направен на ръка; неправилна елипсовидна форма на тялото (поглед отгоре); скосено устие – ръбът е отчупен, конична шия; овално-конично тяло, равно и непрофилирано дъно; запазена е горната основа на

14 За улеснение в каталога са използвани тези съкращения.

вертикална дръжка с плоско напречно сечение (реставрирана), горната основа е захваната за ръба на устието.
Обем: 0,1700095 L

4. Инв. № А-3848 (частично реставриран) (обр. 2.4)

Местонамиране: Пласт Б, Хоризонт XVI, Кв. К7-Л7

Археологически контекст: Жилище 35 – върху пода.

Жилището е разположено в кв. К/7-8, Л/6-8. Жилището е ориентирано северозапад-югоизток и с форма на разширен правоъгълник. Запазените видими размери на разчистената площ са 12 m (дължина) на 10,5 cm (ширина). В жилището са разкрити пещ, зърнохранилища от неизпечена глина, две дървени зърнохранилища, плочадка с перваз, две съоръжения с неясно предназначение, детски гробове 17 и 18. В участъка на зърнохранилищата – „хамбари“, сред пепел и горяло зърно е открит силно обгорял аскос, а южно от зърнохранилището са открити още два аскоса (Мерперт, Мацанова 2007, 37). Освен аскосите, са открити фрагмент от каменен прешлен, кремъчна пластина, мъниста от миди и наниз от животински зъби (Мерперт, Мацанова 2007, 38).

Размери: H = 16, 8 cm; Dr = 7,2x10 cm; Dmax = 11,8x13,8 cm; Db = 9x8 cm.

Повърхност: Много добре огладена, излъскана почти до блясък – надлъжни ивици вследствие от оглаждането/излъскването; дъното е с много груба повърхност без покритие (вследствие на сушенето на съда или употреба).

Цвят: Черен/черно-сив;

Лом: Без данни;

Примеси: Висока концентрация от кварцови камъчета, бели частици и слюда (0,1-0,3 cm).

Описание: Направен на ръка; елипсовидна форма на тялото (поглед отгоре); скосено устие, ръбът е частично отчупен, заоблен; къса конична шия; конично-сферично тяло; равно и непрофилирано дъно; запазена е горната основа на вертикална дръжка с плоско напречно сечение (изцяло реставрирана).

Обем: 1,07653 L

5. Инв. № А-3728 (обр. 3.1)

Местонамиране: Кв. Л7

Археологически контекст: Жилище 35 – върху пода;

За този екземпляр съществува противоречива информация – в публикация на Р. Катинчаров и В. Мацанова (Катинчаров, Мацанова 1993, 158, 167, обр. 15) е отбелязано, че е открит в XV строителен хоризонт, в жилище 32, докато в инвентарния опис на РИМ-Пазарджик е посочено, че е открит в Жилище 35. В настоящата статия е възприета информацията от инвентарните книги на РИМ-Пазарджик.

Размери: H = 8,7 cm; Dr = 4,6x7,2 cm; Dmax = 6,2x6,3 cm; Db = 4x3,7 cm.

Повърхност: Много добре огладена, със запазена ангоба; дъното е с груба повърхност (вследствие от сушенето на съда или употреба).

Цвят: Бежов;

Лом: Без данни;

Примеси: Висока концентрация от кварцови камъчета, бели частици и слюда (0,1-0,2 cm).

Описание: Направен на ръка; елипсовидна форма на тялото (поглед отгоре) и скосено устие, стеснен заоблен ръб; равно и непрофилирано дъно; запазена е горната основа на вертикална дръжка с плоско напречно сечение (изцяло реставрирана) – горната основа е захваната за ръба на устието.

Обем: 0,20952 L

6. Инв. № А-3849 (обр. 3.2)

Местонамиране: Пласт Б, Хор. XVI, Кв. К7-Л7 – пътека.

Археологически контекст: Жилище 35 – върху пода.

Размери: H = 16,8 cm; Dr = 10,5x7,5 cm; Dmax = 13,7x16 cm; Db = 8,4x9,4 cm.

Повърхност: Много добре огладена, излъскана почти до блясък – надлъжни ивици вследствие от оглаждането/излъскването; дъното е с много груба повърхност без покритие (вследствие на сушенето на съда или употреба).

Цвят: Черен/черно-сив с бежово петно (вследствие на вторично горене);

Лом: Без данни;

Примеси: Висока концентрация от кварцови камъчета, бели частици и слюда (0,1-0,3 cm).

Описание: Направен на ръка; елипсовидна форма на тялото (поглед отгоре); скосено устие; конична шия; пресечено сферично тяло; неравно и непрофилирано дъно; запазена горна основа на вертикална дръжка с плоско напречно сечение (изцяло реставрирана) с моделирана чупка в горната част.

Обем: 1,78579 L

Наблюдения върху характеристиките, хронологията и обема на раннобронзови аскоси...

7. Инв. № А-4052 (частично реставриран) (обр. 3.3)

Местонамиране: Пласт В, Кв. Р9-Р8, дълб. 6,02 м.

Археологически контекст: Жилище 73 – струпване.

Размери: Н = 10 cm; Dг = 6,8x5,4 cm; Dmax = 8,2x6,6 cm; Db = 4,4x5,6 cm.

Повърхност: Много добре огладена, излъскана почти до блясък, на места се забелязва износване на оригиналната повърхност.

Цвят: Сиво-черен със сиви петна (вследствие на вторично горене)

Лом: Без данни.

Примеси: Единични кварцови камъчета и бели частици (до 0,1 cm).

Описание: Направен на ръка; елипсовидна форма на тялото (поглед отгоре); скосено устие (възстановено), стеснен и заоблен устиен ръб; пресечено сферично тяло, конкавно и непрофилирано дъно; вертикална дръжка с плоско напречно сечение, горната основа е захваната за ръба на устието, а долната над най-широката част от тялото на съда.

Обем: 0,216128 L

XIV строителен хоризонт

8. Инв. № А-3649 (обр. 4.1)

Местонамиране: Пласт Б, Хоризонт XIV, Кв. С7.

Археологически контекст:

Размери: Н = 8,3 cm; Dг = 4,3x5,6 cm; Dmax = 6x7 cm; Db = 3,5 cm.

Повърхност: Много добре огладена, излъскана до блясък, наблюдават се надлъжни ивици вследствие от оглаждане/излъскване; дъното е с много груба повърхност (вследствие от сушенето на съда или употреба).

Цвят: Бежово-кафяв с черно-кафяви петна (вследствие на вторично горене).

Лом: Двуделен – бежов отвън, кафяв отвътре.

Примеси: Единични кварцови камъчета (до 0,1 cm) и висока концентрация от бели частици и слюда (до 0,1 cm).

Описание: Направен на ръка; неправилна елипсовидна форма на тялото (поглед отгоре); скосено устие, стеснен и заоблен устиен ръб, конична шия; полусферично тяло, кръгло равно и непрофилирано дъно; вертикална дръжка с плоско напречно сечение, горната основа е захваната за ръба на устието, а долната за най-широката част от тялото на съда.

Обем: 0,10404 L

9. Инв. № А-3650 (частично реставриран) (обр. 4.2)

Местонамиране: Пласт Б, Хоризонт XIV, Кв. П9;

Археологически контекст:

Размери: Н = 9,2 cm; Dг = 6x4,6 cm; Dmax = 7,9x7,2 cm; Db = 4,5x4,2 cm.

Повърхност: Много добре огладена, излъскана до блясък, дъното е с много груба повърхност (вследствие на сушенето на съда или употреба).

Лом: Черен, едноделен.

Примеси: Висока концентрация от слюда и бели частици (до 0,1 cm).

Описание: Направен на ръка; елипсовидна форма на тялото (поглед отгоре); горната част на съда е реставрирана; запазена е долната част – сферо-конично тяло, леко конкавно и непрофилирано дъно.

Обем: 0,209664

10. Инв. А-3652 (изцяло реставриран устиен ръб) (обр. 4.3)

Местонамиране: Пласт Б, Хоризонт XIV, Кв. Р6.

Археологически контекст:

Размери: Н = 9 cm; Dг = 6,5x4,5 cm; Dmax = 7,8x6,5 cm; Db = 4,1x5 cm.

Повърхност: Много добре огладена със следи от ангоба, надлъжни ивици по тялото (вследствие от оглаждане-то), наблюдават се сиви налепи по вътрешната повърхност.

Цвят: Сиво-черен с кафяви петна (вследствие от вторично горене).

Лом: Тъмносив, едноделен.

Примеси: Висока към средна концентрация на бели и червени частици (шамот?) и слюда (до 0,1 cm).

Описание: Направен на ръка; елипсовидна форма на тялото (поглед отгоре); скосено устие, заоблен и стеснен ръб на устието, конична шия, приплеснато сферично тяло, равно непрофилирано дъно; вертикална дръжка с плоско напречно сечение (отчупена и частично реставрирана).

Обем: 0,227892 L

11. Инв. № А-3663 (частично реставриран) (обр. 5.1)

Местонамиране: Пласт Б, Хоризонт XIV, Кв. С7, дълб. 4,50 м.

Археологически контекст: Жилище 24.

Жилището е разположено в кв. О-П/4-6, Р/6-8, С/6-8. Жилището е ориентирано СИ-ЮЗ и е с форма на удължен правоъгълник. Вътрешното пространство е разделено на три помещения, в централното от които са регистрирани следи от три детски погребения. В ЮЗ помещение са разчистени пещ, зърнохранилища от неизпечена глина; в централното помещение са открити пещ, зърнохранилища, дъгообразно струпване/съоръжение от камъчета, площадка с перваз; в североизточното помещение е регистрирана частично запазена пещ (Мерперт, Мацанова 2007, 53, 55, 58, рис. 46).

Размери: Н = 9,6 cm; Dг = 8,5x5,3 cm; Dmax = 9,6x8,1 cm; Db = 5,2x5,7 cm.

Повърхност: Много добре огладена със запазени следи от ангоба, на места се наблюдава износване на оригиналната повърхност.

Цвят: Бежов с бели петна (вследствие на вторично горене).

Лом: Бежов, едноделен.

Примеси: Средна концентрация на примеси от кварцови камъчета, бели частици и слюда (до 0,1-0,2 cm).

Описание: Направен на ръка; неправилна кръгла форма на тялото (поглед отгоре); извито/скосено устие; пресечено сферично тяло; равно и непрофилирано дъно; запазени са основите на вертикална дръжка с плоско напречно сечение (изцяло реставрирана), горната основа е захваната за ръба на устието, а долната за най-широката част от тялото на съда.

Обем: 0,256979 L

12. Инв. № 3664 (обр. 5.2)

Местонамиране: Пласт Б, Хоризонт XIV, Кв. С7/Пласт Б, Хоризонт XIII, Кв. И6

Археологически контекст: Жилище 24/Жилище 20 – второ, долно ниво.

Жилище 20 е разположено е в кв. И-Л/5-6, в края на селището. Жилището е ориентирано северозапад-югоизток, като разчистената площ на жилището е 13 м (дължина) на 6,5 м (ширина). Регистрирани са две строителни нива, като аскоси са открити във второто (долно) строително ниво. На това ниво жилището е с правоъгълен план, като СЗ стена е абсидно извита. Размерите на жилището на това ниво са 13 м (дължина) на 7,5 м (ширина). Съоръженията, регистрирани в него са две срещуположно разположени пещи, три зърнохранилища от неизпечена глина, глинобитна площадка с перваз и дъгообразно глинено съоръжение. В централната част на жилището е разкрито голямо струпване от 9 съда, сред които 4 аскоса, два съда с чучури, чаша и купички (Мерперт, Мацанова 2007, 65-67, рис. 56).

Размери: Н = 8,2 cm (с дръжката)/ 7 cm (без дръжката); Dг = 5,7x4,4 cm; Dmax = 7,2x5,8 cm; Db = 4,2x4,1 cm.

Повърхност: Много добре огладена, на места се наблюдава износване на оригиналната повърхност.

Цвят: Бежов със сиви петна (вследствие на вторично горене).

Лом: Без данни.

Примеси: Висока концентрация на кварцови камъчета (до 0,2-0,3 cm), бели частици и слюда (до 0,1 cm).

Описание: Направен на ръка; елипсовидна форма на тялото (поглед отгоре); почти хоризонтално устие, стеснен и заоблен ръб; конична шия, S-овиден профил на тялото с профилиране при най-ниската му част (непосредствено преди дъното); равно и непрофилирано дъно; вертикална дръжка с плоско напречно сечение, горната основа е захваната за ръба на устието, а долната за профилиращия пръстен над дъното.

Обем: 0,100048 L

13. Инв. № А-3727 (частично реставриран – устие и дръжка) (обр. 5.3)

Местонамиране: Пласт Б, Хоризонт XIV, Кв. И-6.

Археологически контекст:

Размери: Н = 9,5 cm; Dг = 5,4x4,9 cm; Dmax = 6,8x8,6 cm; Db = 5,2x4,1 cm.

Повърхност: Добре огладена, наблюдават се множество налепи със сив цвят по вътрешната повърхност на съда.

Цвят: Сиво-кафяв, светъл.

Лом: Без данни.

Примеси: Средна до висока концентрация на кварцови камъчета, бели частици и слюда (до 0,1-0,2 cm).

Описание: Направен ръка; елипсовидна форма на тялото (поглед отгоре); скосено устие; конична шия, леко изразено конкавно и непрофилирано дъно; вертикална дръжка с плоско напречно сечение, долната основа е закрепена над най-широката част от тялото на съда.

Обем: 0,210782 L

ХІІІ строителен хоризонт

14. Инв. № А-3410 (частично реставриран) (обр. 6.1)

Местонамиране: Пласт Б, Хоризонт ХІІІ, Кв. Ж8;

Археологически контекст: Жилище 22 – върху съоръжение;

Жилище 22 – Разположено в кв. Д-Ж/8-9, в най-северната част на селището. Жилището е ориентирано северо-запад-югоизток и е с правоъгълен план. Размерите на разчистената площ са 10 м (дължина) на 8,5 м (ширина). В жилището са разкрити четири ями, зърнохранилища от недобре изпечена глина, дървени зърнохранилища „хамбари“, площадка с перваз и съоръжение за стилане на зърно (Мерперт, Мацанова 2007, 62, рис. 52-53). Споменато, е че в жилището са открити два аскоса, наред с каменна брадва, лошо запазен бронзов предмет, кремъчно сечиво и част от гривна от Spondylus (Мерперт, Мацанова 2007, 65).

Размери: Н = 18 cm; Dr = 12,2x7,5 cm; Dmax = 16,3x16,5 cm; Db = 10 cm.

Повърхност: Много добре огладена, излъскана до блясък.

Цвят: Черен със сиви петна (вследствие на вторично горене).

Лом: Черен, едноделен.

Примеси: Единични кварцови камъчета, бели частици и слюда (до 0,1 cm).

Описание: Направен на ръка; елипсовидна форма на тялото (поглед отгоре); скосено устие (частично реставрирано); къса конична шия; биконично тяло (със заоблен преход); конкавно и непрофилирано дъно; върху дъното и при частта към дъното – две двойки перфорации с диаметър 0,5 cm; вертикална дръжка с плоско напречно сечение.

Обем: 1,96546 L

15. Инв. № А-3419 (обр. 6.2)

Местонамиране: Пласт Б, Хоризонт ХІІІ, Кв. Е29, дълб. 4,25 м (от повърхността).

Археологически контекст: Жилище 22;

Размери: Н = 12 cm (10,2 cm при дръжката); Dr = 7,3x5,3 cm; Dmax = 9,1x8,3 cm; Db = 5,2x5,8 cm.

Повърхност: Много добре огладена, излъскана до блясък, ясно изразени надлъжни ивици вследствие на излъскването.

Цвят: Бежов с черни и кафяви петна (вследствие на вторично горене).

Лом: Бежов, едноделен.

Примеси: Висока концентрация от слюда (до 0,1 cm); единични кварцови камъчета и бели частици (до 0,1 cm).

Описание: Направен на ръка; изцяло запазен; елипсовидна форма на тялото (поглед отгоре); скосено устие, заоблен ръб; къса конична шия сферо-конично тяло; равно непрофилирано дъно; вертикална Г-образна дръжка с релефен израстък отгоре, горната основа е захваната за ръба на устието, а долната за най-широката част от тялото на съда.

Обем: 0,431695 L

16. Инв. № А-3648 (реставриран на половина) (обр. 6.3)

Местонамиране: Пласт Б, ХІІІ строителен хоризонт;

Археологически контекст: Жилище 20 – второ строително ниво.

Размери: Н = 8,2 cm; Dr = 5,9x8 cm; Dmax = 7,5 cm; Db = 5,1x4,6 cm.

Повърхност: Много добре огладена.

Цвят: Бежов със сиви и кафяви петна (вследствие на вторично горене).

Лом: Без данни.

Примеси: Единични кварцови камъчета, бели частици и слюда (0,1 cm).

Описание: Направен на ръка; неправилна кръгла форма на тялото (поглед отгоре); устието е запазено при дръжката – вероятно е било скосено, сферо-конично тяло, равно непрофилирано дъно; вертикална дръжка с плоско напречно сечение, горната основа е закрепена ръба на устието, а долната над най-широката част от тялото на съда.

Обем: 0,217604 L

17. Инв. № А-3653 (реставриран) (обр. 6.4)

Местонамиране: Пласт Б, Хоризонт ХІІІ;

Археологически контекст: Жилище 22 – долно ниво до централния профил.

Размери: Н = 7,8 cm (с дръжката); Dr = 4,9x5 cm; Dmax = 7x4,9 cm; Db = 4,2 cm.

Повърхност: Добре огладена със запазени следи от ангоба.

Цвят: Сиво-кафяв с кафяви петна (вследствие на вторично горене).

Лом: Сиво-кафяв, едноделен.

Примеси: Средна концентрация от бели и червени частици и слюда (до 0,1 cm).

Описание: Направен на ръка; елипсовидна форма на тялото (поглед отгоре); скосено устие (без данни за ръба – реставриран); заоблено-конично тяло, равно непрофилирано дъно; запазена горна основа на дръжката – вертикална с плоско напречно сечение, горната основа е захваната за ръба на устието.

Обем: 0,123026 L

18. Инв. № А-3660 (реставриран устиен ръб) (обр. 7.1)

Местонамиране: Пласт Б, Хоризонт XIII, Кв. И5.

Археологически контекст: Жилище 20 – второ (долно) ниво.

Размери: Н = 8,3 cm (при дръжката); Dr = 5,3x7,2 cm; Dmax = 7,6x8,5cm; Db = 5,5x4,8 cm.

Повърхност: Добре огладена, запазени следи от ангоба, наблюдават се сиви налепи по вътрешната повърхност на съда.

Цвят: Сив/Сиво-черен.

Лом: Без данни.

Примеси: Висока концентрация от кварцови камъчета, бели частици и слюда (до 0,1 cm).

Описание: Направен на ръка, кръгла форма на тялото (поглед отгоре); скосено устие, конична шия, сферично тяло, равно непрофилирано дъно, вертикална дръжка с плоско и елипсовидно сечение на двете рамена, пречупване и релефно моделиран израстък, горната основа е захваната за ръба на устието, а долната за най-широката част от тялото на съда.

Обем: 0,191141 L

19. Инв. № А-3661 (обр. 7.2)

Местонамиране: Пласт Б, Хоризонт XIII, Кв. И5.

Археологически контекст: Жилище 20 – второ (долно) ниво.

Размери: Н = 8,2 cm (с дръжката, 8,00 cm без дръжката); Dr = 5,1x4,3 cm; Dmax = 7,1x5,7 cm; Db = 4x3,6 cm.

Повърхност: Много добре огладена, излъскана почти до блясък, следи от надраскване под устието, напречни и надлъжни следи – ивици от оглаждането/излъскването.

Цвят: Бежов.

Лом: Без данни.

Примеси: Единични кварцови камъчета (до 0,2-0,3 cm), висока концентрация от бели частици и слюда (до 0,1 cm);

Описание: Направен на ръка; елипсовидна форма на тялото (поглед отгоре); леко скосено, почти хоризонтално устие, стеснен и заоблен ръб; конична шия, профилът на тялото е на сегмент от сфера; конкавно непрофилирано дъно; вертикална дръжка с плоско напречно сечение, горната основа е захваната за ръба на устието, а долната над най-широката част от тялото на съда.

Обем: 0,173917 L

20. Инв. № А-3662 (устийния ръб е изцяло реставриран) (обр. 7.3)

Местонамиране: Пласт Б, Хоризонт III, Квадрат К5.

Археологически контекст: Жилище 20 – второ (долно) ниво.

Размери: Н = 9,4 cm (с дръжката, 9,2 cm без дръжката); Dr = 4,8x5,8 cm; Dmax = 5,8x6,8 cm; Db = 4,6x4,8 cm.

Повърхност: Много добре огладена, излъскана до блясък, дъното е с груба повърхност (вследствие от сушенето на съда или употреба), слабо изразени надлъжни и напречни ивици от оглаждането/излъскването.

Цвят: Сив/тъмносив със светлосиви петна (вследствие на вторично горене).

Лом: Без данни.

Примеси: Много висока концентрация на слюда (до 0,1–0,2 cm).

Описание: Направен на ръка, елипсовидна форма на тялото (поглед отгоре); леко скосено устие, заоблен ръб; леко изразена конична шия, сферично тяло, равно непрофилирано дъно; вертикална дръжка с плоско напречно сечение, горната основа е прикрепена за устието, а долната над най-широката част от тялото на съда. В предната част на тялото (под устието) се забелязват релефни издатини/ръбове, получени вследствие на моделирането или оглаждането на повърхността на съда, които нямат характер на украса.

Обем: 0,143448 L

XI строителен хоризонт

21. Инв. А-№ 3306 – миниатюрен съд (обр. 8.1)

Местонамиране: Пласт Б, Хоризонт XI, Кв. О9.

Археологически контекст:

Наблюдения върху характеристиките, хронологията и обема на раннобронзови аскоси...

Размери: Н = 3,7 cm; Dr = 3,2x2,3 cm; Dmax = 3,2x3,9 cm; Db = 2,7x2,7 cm.

Повърхност: Грубо огладена.

Цвят: Черен със сиви петна (вероятно вследствие на вторично горене).

Лом: Без данни.

Примеси: Висока концентрация от кварцови камъчета, бели частици и златиста слюда (до 0,1 cm).

Описание: Направен на ръка, равно устие със стеснен и заоблен ръб, овална форма, няма изразена шия, равно и непрофилирано дъно, изцяло реставрирана вертикална дръжка.

Обем: 0,020814 L

Без данни за местонамирането и археологическия контекст

22. Инв. № 3665¹⁵ (обр. 8.2)

Местонамиране:

Археологически контекст:

Размери: Н = 8,9 cm (с дръжката, 6,3 cm без дръжката); Dr = 5,7x4,1 cm; Dmax = 8x6,3 cm; Db = 4,9x4,7 cm.

Повърхност: Много добре огладена със запазени следи от ангоба; вътрешната повърхност е покрита със сиви налепи.

Цвят: Сив/сиво-кафяв с тъмни сиво-черни петна (вследствие от вторично горене).

Лом: Без данни.

Примеси: Единични кварцови камъчета (до 0,5 cm), висока концентрация на бели частици и слюда (до 0,1 cm).

Описание: Направен на ръка; неправилна елипсовидна форма на тялото (поглед отгоре); скосено устие – много отворено, почти хоризонтално; стеснен заоблен ръб – профилиран навън; пресечено-сферичен профил на тялото; кръгло, конкавно непрофилирано дъно; вертикална дръжка с плоско напречно сечение, горната основа е захваната за ръба на устието, а долната над най-широката част от тялото на съда.

Обем: 0,243001 L

VIII-VII строителен хоризонт

23. Инв. № А-3736 (частично реставриран) (обр. 8.3)

Местонамиране: Пласт Б, Хоризонт VIII, Кв. П5

Археологически контекст:

Размери: Н = 6,7 cm (запазена); Dr = 5,2x4 cm; Dmax = 6,1x6,2 cm; Db = 4,1x4,00 cm.

Повърхност: Добре огладена, като на места се забелязва износване на оригиналната повърхност.

Цвят: Бежов с голямо черно петно от вторично горене.

Лом: Без данни.

Примеси: Висока концентрация от кварцови камъчета, бели частици и слюда (до 0,1–0,3 cm).

Описание: Направен на ръка, почти кръгла форма на тялото (поглед отгоре); устийния ръб не е запазен; конична шия, тялото е с пресечено-сферична форма, равно непрофилирано дъно; данни за вертикална дръжка – изцяло реставрирана.

Обем: 0,173971 L

24. Инв. А-3735 (устийният ръб изцяло реставриран) (обр. 8.4)

Местонамиране: Пласт Б, Хоризонт VII, Кв. О5, дълб. 2,50 m.

Археологически контекст:

Размери: Н = 6,8 cm; Dr = 6x4 cm; Dmax = 5,9x7 cm; Db = 3,7x3 cm.

Повърхност: Добре огладена със запазени следи от ангоба, дъното с огрубена повърхност (вследствие от сушенето на съда или употреба).

Цвят: Бежов.

Лом: Бежов, едноделен.

Примеси: Средна концентрация от кварцови камъчета и бели частици (до 0,1–0,2 cm).

Описание: Направен на ръка; елипсовидна форма на тялото (поглед отгоре); равно до леко скосено устие, равен устийн ръб, къса конична шия, овално тяло, равно непрофилирано дъно; запазенни данни за вертикална дръжка с елипсовидно напречно сечение, долната основа е захваната за най-широката част от тялото на съда.

Обем: 0,0920301 L

15 В инвентарните описи аскосът е отбелязан, като находка без данни за контекста, докато по-късно е публикуван като съд, намерен в XIII строителен хоризонт, кв. И6, Жилище 20 (Катинчаров, Мацанова 1993, 158, 167, обр. 15). В настоящето изследване е възприета информацията от запис в инвентарните книги на РИМ-Пазарджик.

II. Огняново (Leshtakov 2000, 246, 263, 269, fig. 16.17–1)

25. Инв. № А-2191 (ИМПз, реставриран) (обр. 9.1)

Местонамиране: II строителен хоризонт/V слой

Археологически контекст:

Размери: H = 7,5 cm (запазена); Dg =; Dmax = cm; Db = cm.

Повърхност: Излъскана до блясък

Цвят: Бежово-сив, равномерен

Лом:

Примеси:

Описание: Елипсовидни тяло, устие и дъно. Има една дръжка, сега отчупена, която е завършвала над най-издута част на тялото. Без украса. Липсват горната част на устието и дръжката

Обем: 0,336249 L

26. Инв. А-2192 (Leshtakov 2000, 246, 263, 269, fig. 16.17–1) (ИМПз, Фрагментиран) (обр. 9.2)

Местонамиране: III строителен хоризонт/IV слой

Археологически контекст:

Размери: H = 19, 6 cm; Dg = 11,5 cm; Dmax = cm; Db = 9,2 cm.

Повърхност: Излъскана равна повърхност

Цвят: Тъмнокафяв до кафяво-черен, плавно преливащ на черни петна.

Лом: Кафяв до черен цвят, съответстващ на цвета на повърхността.

Примеси:

Описание: Овално тяло, къса изправена шия, силно скосено устие, овално дъно. Запазена е предната част на съда, отчупена е дръжката и горната част на съда. Без украса.

Обем: 1,94763 L

Благодарности

Издавам благодарности на г-н Борис Хаджийски – директор на РИМ-Пазарджик и Петко Панчев – уредник в РИМ-Пазарджик за възможността да документирам материалите от селищните могили при Юнаците и Огняново.

Издавам благодарности на Деница Сандева за помощта ѝ при техническото оформяне на фотоизображенията и за изготвянето на картата.

Издавам благодарности на Юри Пулчев за помощта му при изчисляването на обема на съдовете.

Цитирана литература

Александров, С. 2010. Стратиграфия и хронологическа позиция на могилените гробове от ранната бронзова епоха във Врачанско. В Гетов и др. (ред.) *Studia Archaeologica Universitatis Serdicensis*. Suppl. 5: Stephanos Archaeologicos in honorem Professoris Stephcae Angelova. София: Издателство на СУ „Св. Климент Охридски“, 41 – 55.

Александров, С. 2018. Ранната и средна бронзова епоха в българските земи: хронология, периодизация, културни контакти и находки от благородни метали. В Александров, С., Димитрова, Я., Попов, Х., Хорейш, Б., Чукалев, К. (съст.) *Злато и бронз. Метали, технологии и междурегионални контакти на територията на Източните Балкани през бронзовата епоха*, София: Alliance Print, 85-97.

Балабина, В.И. 2010. Миксоморфные образы в пластике древнейших земедельцев Европы (статуетки, сосуды). На пути открытия цивилизации: *Сборник статей к 80-летию В. И. Сараниди*. Санкт Петербург: Алетей, 594-620.

Наблюдения върху характеристиките, хронологията и обема на раннобронзови аскоси...

- Бояджиев, Я. 2003. За някои проблеми на хронологията и периодизацията на бронзовата епоха от територията на България. *Studia Archaeologica*. Suppl. I., София, 20-26.
- Бояджиев, Я. 2007. Телль Юнаците – Абсолютная хронология горизонтов эпохи ранней бронзы. *Телль Юнаците. Эпоха бронзы*. Том II, част първа. Москва: Восточная литература, 217-221.
- Бруяко И.В., Иванова С.В., Субботин Л.В. 2015. Аски из погребений Буджакской культуры Северозападного Причерноморья. *Старожитності Степового Причорномор'я і Криму* XVIII, 37-51.
- Георгиев, Г.И. 1979. Керамика. Характеристика и основни данни за глинени съдове. В Георгиев, Г.И., Марперт, Н., Катинчаров, Р. *Езеро. Раннобронзовото селище*. София: БАН, 361 – 387.
- Детев, П. 1954. Характерни черти на съдовете от бронзовата епоха. *Годишник на музеите от Пловдивски окръг* 2, 1955, 101 – 108.
- Детев, П., 1963. Праисторически накити в Пловдивския народен археологически музей. *Годишник на Пловдивския народен музей* V, 41-60.
- Детев, П., Мацанова, М., 1977. Праисторическото селище при село Огняново. *Известия на музеите от Южна България* 3, 45 – 86.
- Катинчаров, Р., Бест, Я., Николов, В., Николова, В. 1980. Селищна могила до с. Дядово: сондажен изкоп (Археологически разкопки 1977/1978). *Expeditio Thracia* 1, 9-94.
- Катинчаров, Р., Мацанова В., 1993. Разкопки на селищната могила при с. Юнаците, Пазарджишко. В Николов, В. (ред.): *Праисторически находки и изследвания. Сборник в памет на проф. Георги И. Георгиев*. София: Издателство на БАН, 155-173.
- Лещаков, К. 1988. Основни класификационни принципи за керамиката от ранната и средната бронзова епоха в Тракия. *Археология* 3, 1 – 13.
- Мерперт, Н.Я., Мацанова, В. 2007. Горизонти эпохи ранней бронзы. В В. Мацанова, В., Мерперт и др. (ред.) *Телль Юнаците. Эпоха бронзы*. Том II, част първа. Москва: Восточная литература, 17-43.
- Милов, В. 1940. Селищната могила при с. Юнаците, Пазарджишко. *Годишник на Пловдивската народна библиотека и музей за 1937–1939 г.*, 55 – 84.
- Минков, П. 2018. Раннобронзов керамичен аскос от Езерово, Варненско. В Rabadzhiev, K. et al. (eds) *Studia Archaeologica Universitatis Serdicensis*. Suppl. VI: Stephanos Archaeologicos ad 80 annum professoris Ludmili Getov. Sofia: St. Kliment Ohridski University Press, 35–46.
- Минков, П. 2020. Наблюдения върху характеристиките и обема на аскоси от раннобронзови селища от района на Варна. *Известия на народния музей – Варна* 47.62, 91-148.
- Минков, П. 2021. Аскоси от ранната бронзова епоха от погребални контексти от съвременните български земи (наблюдения върху относителната хронология, характеристиките и данните за обема). *Известия на Националния исторически музей*, XXXIII, 92-120.
- Мишина, Т. 2013. Остродръжни чаши от тел Юнаците. *Археология* LIV, 2, 101-112.
- Мишина, Т. 2014. Раннебронзовые аскосы телля Юнаците (Болгария). *Годишник на Регионален исторически музей – Пазарджик* 5, 33 – 43.
- Николов, В. 1983. Тракия и Тесалия през ранната бронзова епоха. *Векове* XII. 1, 12-19.
- Alexandrescu 1973. La nécropole du Bronze Ancien de Zimnicea (départ. de Teleorman). – *Dacia* 17, 77-97.
- Alexandrov, S. 2020. Gold and Silver Ornaments in Early and Middle Bronze Age Bulgaria. In Ma-

- ran et al. (eds) *Objects, Ideas and Travelers. Contacts between the Balkans, the Aegean and Western Anatolia during the Bronze and Early Iron Age. Universitätsforschungen Zur Prähistorischen Archäologie* 350, Bonn: Verlag Dr. Rudolf Habelt GmbH, 251-265.
- Alexandrov, S. 2002. Post Cernavodă III – Boleráz Phenomena South of the Danube. *Годишник на Археологическия Институт с Музей* 2, 140 – 147.
- Alexandrov, S. 2019. Early Bronze Age Barrow Graves in North-West Bulgaria. В. Филиповић, В., Булатович, А. Капуран, А. (eds) *Зборник радова у част 80 г. живота Растка Васића*. Београд: Археолошки институт, 75 – 94.
- Frînculeasa, A. 2017. Între stepa nord-pontică și Dunărea de Jos: elemente reper și de reprezentare în tumulul de la Smeeni. In Frînculeasa, A., Simalscic, A., Preda, B., Garvăn, D. (eds) *Smeeni – Movila mare*. Monografia Unui Sit Arheologic Regăsit, Biblioteca Mousaios 13. Târgoviște: Cetatea de Scaun, 2017, 85–107.
- Hanschmann, Milojevic 1976. *Die deutschen Ausgrabungen auf der Argissa-Magula in Thessalien. III, Die frühe und beginnende mittlere Bronzezeit*. Bonn: Habelt, 1976.
- Kovacs, T. 1972. Askoi, Bird-shaped Rattles in Bronze Age Hungary, *Folia Archaeologica*, XXXIII, 7-28.
- Koukouli-Chryssanthaki, Todorova, H., Aslanis, I., Vajsov, I., Valla, M. 2007. Promachon –Topolnica. A Greek-Bulgarian archaeological project. In Todorova, H., Stefanovich, M., Ivanov, G. (eds) *The Struma/Strimon River Valley in Prehistory* (In the Steps of James Harvey Gaul 2). Sofia: Gerda Henkel Stiftung, 43-79.
- Leshtakov, K., 2000. The pottery from Mal-tepe Tell Ognyanovo (Characteristics, Chronology, and Interpretations). *British Archaeological Reports, International Series* 854, Oxford: Archaeopress, 241-270.
- Misch, P. 1992. *Die Askoi in der Bronzezeit. Eine typologische Studie zur Entwicklung askoider Gefäßformen in der Bronze- und Eisenzeit Griechenlands und angrenzender Gebiete*. Jonsered: Paul Astrom, 1992.
- Modi, A., Nesheva, D., Sarno, S., Vai, S., Karachanak-Yankova, Luiselli, D., Pilli, E., Lari, M., Vergata, Ch., Yordanov, Y., Dimitrova, D., Kalcev, P., Staneva, R., Antonova, O., Hadjidekova, S., Galabov, A., Toncheva, D., Caramelli, D. 2019. Ancient human mitochondrial genomes from Bronze Age Bulgaria: new insights into the genetic history of Thracians. *Scientific Reports* 9, 1-10; <https://doi.org/10.1038/s41598-019-41945-0>
- Psaraki, K., 2004. A New EHII Pottery Assemblage from Thebes. In Alram-Stern, E. (ed.) *Die Ägäische Frühzeit, 2 Serie: Forschungsbericht 1975–2002*, Band 2, Teil 2: Die Frühbronzezeit in Griechenland mit Ausnahme von Kreta. Veröffentlichungen der Mykenischen Kommission. Wien: Verlag der österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1259-1265.
- Rutter, J., 1995. Askoi. The shapes. The pottery of Lerna IV. *Lerna* III, 437-442.
- Sherratt, A., 1986. The pottery of the Phases IV and V: The Early Bronze Age. In Renfrew, C., Gimbutas, M., Elster, E.S. (eds) *Excavations at Sitagroi. A Prehistoric Village in Northeast Greece*, Volume I, (Monumenta Archaeologica XIII). Los Angeles: Institute of Archaeology, University of California, 424-474.
- Todorova, N., Matsanova, V. 2000. Late Chalkolithic Ceramic Style at Yunatsite Tell (Approach to the Systematization of the Ceramic from the Newly Excavations Levels). In L. Nikolova, L. (ed.) *Technology, Style, and Society. Contributions to the Innovations between the Alps and the Black Sea in Prehistory*. BAR international Series 854. Oxford: Archaeopress, 331-361.
- Wiencke M. H. 2000. *The Architecture, Stratification, and Pottery of Lerna III* (= Lerna. A Preclassical Site in the Argolid, 4). Princeton, N.J.: The American School of Classical Studies at Athens.

Observations on the characteristics, chronology, and volume of the Early Bronze Age Askoi from Yunatsite and Ognyanovo settlement mounds, district of Pazardzhik

Petar Minkov

(summary)

The present research concerns 26 whole and restored askoi found during archaeological excavations at the settlement mounds near the modern villages of Yunatsite and Ognyanovo, district of Pazardzhik. The aim of this study is to present some new and additional data on the characteristics, stratigraphic positions and chronology of the vessels. The methodology used includes a detailed catalogue and comparison with the known Early Bronze Age finds from Bulgaria.

Although the artefacts of this category of vessels from the mentioned settlement mounds have already been considered in the literature, their re-analysis gives new data on their formal-typological characteristics. This allows their comparison with similar vessels from neighbouring territories. An attempt to create an internal typological scheme for the settlement mound Yunatsite has been made.

The archaeological contexts of the askoi from Yunatsite and Ognyanovo point out that their presence is in the dwellings, near facilities with economic functions and related to storage and distribution of grain and preparation of food. This is supported by the results of the calculation of the volume of the askoi from Yunatsite and Ognyanovo, which, with some exceptions, is between 0.1–0.25 L. It is possible that they had the function of measurement vessels for grain (?). The accompanying archaeological material – elements of the housing inventory (vessels, household items, tools, utensils, etc.), supports such a hypothesis.

The askoi from Yunatsite and Ognyanovo do not differ in technological terms from the other known examples from Bulgaria – they belong to the group of fine ceramics – with well purified clay, smoothed surface and rough surface of the bottom, obtained due to the use of the vessels or during the drying process. The serial production of vessels with small dimensions and a characteristic sharp silhouette of the neck and mouth in the front part of the vessel (opposite to the handle – in the case of the Yunatsite) is not typical for the known examples of this category of vessels from other Bulgarian sites and the neighbouring territories. The lack of parallels in the Yunatsite hinterland and in areas at a greater distance allows a new (?) type of askoi to be proposed – Yunatsite type. Their use in the eponymous settlement mound ceased in the VII building horizon, a time when the proliferation of Yunatsite cups began.

The lack of exact parallels of the small group of askoi from Yunatsite indicates that this type of vessels was conservative and used only within the settlement. The lack of similarities with the vessels from Ognyanovo, the nearest synchronous settlement mound, supports the proposed hypothesis. The analogies that the larger vessels find with other askoi from the eastern parts of the Upper Thracian Plain, demonstrate the connections that the population of Yunatsite maintained with centres such as the settlements mounds near Dyadovo and Ezero and Bereketska settlement mound during the first and second phases of the Early Bronze Age.

The relative chronology of the vessels from the two settlement centres, presented here, is in the second (for the Yunatsite) and possibly the transition to and the beginning of the third phase (for Ognyanovo) of the Early Bronze Age. The data on the relative and absolute chronology of the askoi place them as one of the latest examples of the category of askoi found so far in Bulgaria. The explanations for the continued existence of this category of vessels could be related to the economic

functions which they performed. At the same time, the contacts of the settlement mound Yunatsite with other settlement centres in Thessaly and Macedonia probably contributed to the „prolongation“ of the life of the askoi, although in these regions examples of this category are rare.

The presented observations on the askoi from Yunatsite and Ognyanovo testify to the chronologically later use of askoi in Bulgaria. The differentiation of a new type of vessels is related to its specific use in the economy and everyday life and it finds no analogies in the surrounding areas. The stratigraphic position of the finds and the corresponding absolute dates between 2900 and 2470 BC suggest that the askoi from Yunatsite may be used as a chronological indicator in future research. The lack of askoi in grave contexts leads to the assumption that the burial customs of the population from the settlement mound and its surroundings differed from the customs attested in other regions in Bulgaria and those north of the middle and lower reaches of the Danube. Probably this explains the fact of missing parallels of the vessels from Yunatsite with the areas to the north of Danube.

The forthcoming publication of the entire ceramic assemblage (including 251 fragments of askoi) would confirm the assumptions made in this article. This would give answers to some questions: 1. For the later appearance and existence of askoi in Yunatsite, a time during which the existence of this category of vessels in other centres of the Upper Thracian Lowland and Northern Bulgaria had long passed; 2. Whether Yunatsite type askoi were replaced by cups type Yunatsite and if so, what caused this change.